

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Bakalářská práce

Němčina pro mezikulturní komunikaci

Barbora Smolíková

Komentovaný překlad článku *Disruptivität, Transgressivität, Monstrosität: Das Monströse als third term in den Isländersagas* od Rebeccy Merkelbach
Annotated Czech Translation of *Disruptivität, Transgressivität, Monstrosität: Das Monströse als third term in den Isländersagas* by Rebecca Merkelbach

Zadání

Zadaný text přeložte do češtiny a vyhotovený překlad doplňte překladatelským komentářem v rozsahu min. 20 normostran. V komentáři nejprve celkově charakterizujte výchozí text: uveďte, s jakým cílem byl text napsán a jaké stylistické postupy autor volí k dosažení svého záměru. Dále popište, na jaké problémy jste v překladu narazila, a zdůvodněte použité překladatelské postupy a nezbytné posuny, které jste v překladu provedla na úrovni lexika, syntaxe a především v rovině stylistické. Postupujte přitom od celkové koncepce svého překladu k dílčím řešením. Komentář opatřete bibliografickým soupisem použitých primárních i sekundárních zdrojů, včetně internetových. Rovněž dodržte formální náležitosti stanovené pravidly pro organizaci studia FF UK.

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala PhDr. Petře Mračkové Vavroušové, Ph.D., za vedení práce a za její vstřícnost.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že má práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 31. 12. 2024

.....

Abstrakt

Tato práce se skládá ze dvou částí – první částí je překlad neliterárního textu, druhou částí je odborný komentář k překladu. Překládaný text je zkrácená verze článku Rebeccy Merkelbach *Disruptivität, Transgressivität, Monstrosität: Das Monströse als third term in den Isländersagas*. Tento článek se zabývá konceptem společenské monstrozity v ságách o Islandřanech, tedy monstrozitou spočívající v interakci se společností. Odborný komentář se skládá z překladatelské analýzy, stanovení překladatelské metody na základě hypotetické zakázky a popisu některých z překladatelských problémů, jejich řešení a překladatelských posunů.

Klíčová slova

komentovaný překlad, překladatelská analýza, překladatelské problémy, metoda překladu, ságová literatura, ságy o Islandřanech středověký Island, společenská monstrozita, berserkové, kouzelníci, psanci, revenanti

Abstract

This thesis consists of two parts – the first part is a translation of a non-literary text, the second part is an expert commentary on the translation. The translated text is an abridged version of Rebecca Merkelbach's article *Disruptivität, Transgressivität, Monstrosität: Das Monströse als third term in den Isländersagas*. This article deals with the concept of social monstrosity in the sagas of Icelanders, i.e. monstrosity based on social interaction. The annotation consists of a translation analysis, the determination of a translation method based on a hypothetical commission, and a description of some of the translation problems, their solutions and translation shifts.

Key words

annotated translation, translation analysis, translation problems, translation method, saga literature, sagas of Icelanders, medieval Iceland, social monstrosity, berserks, magicians, outlaws, revenants

Obsah

Obsah.....	6
Úvod.....	7
1 Překlad.....	8
2 Komentář k překladu.....	26
2.1 Překladačská analýza.....	26
2.1.1 Vnětextové faktory.....	26
2.1.2 Vnitrotextové Faktory.....	28
2.2 Fiktivní zakázka.....	31
2.3 Metoda překladu.....	32
2.4 Typologie překladačských problémů a postupy jejich řešení.....	32
2.4.1 Intertextovost.....	33
2.4.2 Lexikální rovina.....	34
2.4.3 Morfosyntaktická rovina.....	39
2.4.4 Syntaktická rovina.....	41
2.4.5 Pragmatická rovina.....	43
2.4.6 Stylistická rovina.....	44
2.5 Překladačské posuny.....	46
2.5.1 Aktualizace.....	47
2.5.2 Intelektualizace (explicitace).....	47
2.5.3 Implicitace.....	48
2.5.4 Antonymická změna.....	48
2.5.5 Generalizace.....	48
Závěr.....	50
Bibliografie.....	51
Primární zdroj.....	51
Sekundární zdroje.....	51
Příručky a slovníky.....	51
Literatura a zdroje k tématu.....	53
Přílohy.....	56

Úvod

Tato bakalářská práce se skládá ze dvou hlavních částí. První částí je překlad neliterárního textu z němčiny do češtiny a druhou částí je odborný komentář k tomuto překladu.

Překládaným textem je článek Rebeccy Merkelbach *Disruptivität, Transgressivität, Monstrosität: Das Monströse als third term in den Isländersagas*. Článek se zabývá monstrózními postavami ze ság o Island'anech, ale nehovoříme zde o běžném pojetí monstrozity, která spočívá např. ve fyzické hybriditě. Autorka v textu představuje tzv. společenskou monstrozitu, která spočívá v interakci těchto monster (berserků, kouzelníků, revenantů a psanců) s civilizací. Text byl pro účel této práce zkrácen o jednu kapitolu, čímž vznikl sice neúplný, ale přesto koherentní text.

Následující část práce, tedy odborný komentář, se skládá z překladatelské analýzy výchozího textu, koncepce překladu a popisu překladatelských problémů, jejich řešení a posunů, ke kterým došlo. Při analýze budeme vycházet zejména z modelu Christiane Nord, který popsala ve své publikaci *Textanalyse und Übersetzen*. Pro stanovení metody překladu a popsání postupů při řešení překladatelských problémů na několika rovinách se budeme opírat o práce translatologů a lingvistů jako jsou Jiří Levý, Anton Popovič, Edita Gromová, Marie Čechová, František Štícha, aj.

1 Překlad

Disrupce, transgrese, monstrozita

Monstra jako postavy třetího¹ v ságách o Island'anech²

Rebecca Merkelbach

5 Abstrakt

Monstra byla odjakživa považována za jakési transgresivní bytosti, jejichž hybridní těla jsou fúzí sfér, které se za normálních okolností vzájemně vylučují, – kombinují lidské části těla se zvířecími, přírodu s kulturou. Jejich těla se ocitají na průsečíku zdánlivě protichůdných sil. V ságách o Island'anech ale nestojí v popředí jejich fyzická podoba, nýbrž jejich způsob chování, který je pro svou nekonvenčnost disruptivní. Tato práce vychází z tvrzení Jeffreyho J. Cohena: „The monster notoriously appears at times of crisis as a kind of third term that problematizes the clash of two extremes.“³ Toto tvrzení následovně rozvíjí dvojím způsobem: jednak v souvislosti s teorií postavy třetího rozšířenou o monstrozitu, a jednak v souvislosti se specifickou podobou monstrozity, kterou nacházíme v ságách o Island'anech a která je založena na společenské aktivitě a interakci. Nakonec se práce zabývá tím, co se skrývá v prostorech mezi extrémny, které monstrem jako postava třetího problematizuje a rozbíjí, a sice nejzákladnějšími úzkostmi a obavami, které ohrožují existenci islandské společnosti a které našly své ztvárnění v monstrozitě berserků, revenantů, kouzelníků a psanců.

Abstract

Monsters have always been recognised as transgressive boundary-walkers, whose hybrid bodies combine things that are normally kept separate: formed of human and animal parts, of nature and culture, they operate at the intersection of seemingly opposing forces. The Sagas of Icelanders, however, focus less on hybrid bodies, instead foregrounding socially transgressive and therefore disruptive actions. This article takes Cohen's assertion that monsters are “a third term that problematizes the clash of extremes”⁴ as its starting point and develops this notion in two ways: on the one hand in relation to an expanded theory of the figure of the third that takes monstrosity into account, and on the other in connection to the specific kind of monstrosity found in the

¹ Termín *třetí* zavedl německý filosof a sociolog Georg Simmel; srov. Simmel, *Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung*. V kontextu ságové literatury označuje postavu (či entitu), která vstupuje do vztahu dvou stran a vytváří novou dynamiku interakcí. Tento třetí může fungovat jako prostředník, překlenout nebo zkomplikovat vztah, čímž vnáší do děje komplexitu a ambivalenci. Srov. Sauckel & van Nahl, „Einleitung zum Themenschwerpunkt: "Figuren des Dritten" in der altnordischen Literatur“, s. 26–27.

² Ságy o Island'anech (*Íslendingasögur*) jsou prozaická vyprávění založená na historických událostech, které se odehrály na Islandu v 9. –11. století. Většina byla sepsána ve 13. a 14. století a líčí konflikty mezi islandskými osadníky.

³ Cohen, „Monster Culture (Seven Theses)“, s. 6.

⁴ Cohen, „Monster Culture (Seven Theses)“, s. 6.

30 *Íslendingasögur* – a monstrosity based on social action and interaction. Ultimately, it discusses what haunts the spaces between extremes that the monster, as a third term, problematizes and breaks open: fundamental fears that threaten the existence of Icelandic society, and which found their expression in the monsters of the *Íslendingasögur*.

35 **Rebecca Merkelbach** je odbornou asistentkou skandinávských studií na univerzitě v německém Tübingenu. V roce 2017 získala doktorát na univerzitě v Cambridge. Její disertační práce byla publikována v roce 2019 pod názvem *Monsters in Society: Alterity, Transgression, and the Use of the Past in Medieval Iceland*. V roce 2024 také vydala knihu *Rogue Sagas: Story, World, and Character in the Late Medieval Íslendingasögur*.

Úvodem – bádání o monstrozitě a postavě třetího v uplynulých letech

Narozdíl od tématu postavy třetího není úvaha o monstrozitě žádným „novým paradigmatem kulturních věd“.⁵ Nejpozději v roce 1996, kdy vyšel článek Jeffreyho J. Cohena „Monster Culture (Seven Theses)“, se monstra stala jedním z ústředních témat kulturních studií, a *monster theory* a *monster studies* či teratologie se rozšířily z literatury, umění a filmových studií do společenských věd.⁶ Ale už od pozdní antiky a raného středověku byla monstra součástí interdisciplinárních diskusí v oblasti literárních, přírodopisných a teologických děl. A centrálním bodem každého zkoumání monstrozity bylo jedno a to samé – skutečnost, že monstra posouvají hranice, překračují je, nebo je dokonce rozbíjí. Už u Augustina a Isidora Sevillekého najdeme popisy monstrózních stvoření, bájných národů, bytostí, které jsou moc velké nebo moc malé, čímž nabourávají konvenční obraz lidské podoby; bytostí, které se jako např. kynokefalové skládají z lidských i zvířecích částí a které svou hybriditou nabourávají rámec lidského bytí.⁷ Tato transgrese, toto záměrné překračování a narušování hranic a očekávání činí monstra tím, čím jsou – *monstrum* (lat.):
50 to, co ukazuje, upozorňuje, připomíná, napomíná a varuje.⁸ Svým vybočováním z normy monstra

⁵ Koschorke, „Ein neues Paradigma der Kulturwissenschaften“.

⁶ Literatura k tomuto tématu je příliš rozsáhlá na to, abychom zde mohli podat její úplný přehled. Kromě článku J. J. Cohena *Monster Theory* však mezi zvláště důležité práce z posledních let patří Olsen & Houwen, *Monsters and the Monstrous in Medieval Northwest Europe*; Bildhauer & Mills, *The Monstrous Middle Ages*; Asma, *On Monsters*; Mittman & Dendle, *The Ashgate Research Companion to Monsters and the Monstrous*; Wright, *Monstrosity* a Musharbash & Presterudstuen, *Monster Anthropology in Australasia and Beyond*. V kontextu staroseverských studií stojí za pozornost především práce Ármanna Jakobssona, zejména pak jeho monografie *The Troll Inside You*. Monstrům se věnoval také německý badatel Rudolf Simek (srov. *Monster im Mittelalter a Trolle*), i když v první z uvedených monografií předpokládá, že bájný národy, které vymezuje jako podivuhodné bytosti v exotických, vzdálených oblastech a ve středověku, byly jedinou myslitelnou odrůdou monstra (s. 17 a dále). Ani ve druhé monografii o trollech není tento postoj revidován a trollové jsou naopak striktně odděleni od monster. Jelikož je však středověký pojem trollů vágní a zahrnuje i lidské postavy (srov. Jakobsson „The Trollish Acts of Þorgrímur the Witch“, s. 52), je tento přístup podle mého názoru příliš krátkozraký. Navíc nelze tvrdit, že u tak zásadně kulturně významné kategorie, jakou je monstrum, lze předpokládat, že byla v průběhu zhruba 1000 let středověku produktivní pouze jedním směrem, a to ani v případě, že tuto epochu omezíme pouze na Evropu. Proto vycházím z předpokladu, že existují různé odrůdy monstrózního: Simkem diskutovaná monstrozita bájných národů, která vychází z učenecké tradice a na Islandu vedla k tvorům, jako je jednožezec (*einfaetrigr*) v *Sáze o Eiríkovi Zrzavém*, ale také monstrozita společenská a lidská, kterou lze umístit blíže ke společenskému centru. Zejména trollové byli v představitivosti středověkých Island'ánů produktivní kategorií.

⁷ K bájným národům srov. Friedman, *The Monstrous Races in Medieval Art and Thought* a Hurley, „Monsters“.

⁸ Seville, *Etymologies*, s. 244.

koneckonců vůbec vytyčují ony hranice, které překračují, a dávají najevo, že na druhé straně čekají na všechny, kteří chtějí následovat v jejich stopách.

Nejen antičtí teoretici jako Augustinus nebo Isidor, jejichž úvahy byly základem pro středověké učence, vnímali transgresi a hybriditu jako esenciální příznaky monster. Těmito vlastnostmi monster se podrobně zabývají i autoři moderních prací o monstrozitě, jako např. již zmíněný Cohen ve svém článku „Monster Culture“ nebo publikace Margrit Shildrick *Embodying the Monster*⁹. Cohen ve svém článku předpokládá, že monstrum se pohybuje mezi okamžikem, kdy je stvořeno a okamžikem, kdy je interpretováno okolním světem. Svou mnohotvárností tak překračuje časové, prostorové i kulturní hranice.¹⁰ Dle Cohena nemůžeme monstra jako kategorii hybridů nijak systematicky klasifikovat – popisuje je následovně: „disturbing hybrids whose externally incoherent bodies resist attempts to include them in any systematic structuration“.¹¹ Jako smíšená kategorie se monstra nedají zařadit do hierarchických nebo dualistických klasifikací.¹² Dále píše: „The monster appears at times of crisis as a third term that problematizes the clash of extremes.“¹³ Vedle subjektu a objektu tak nabírá monstrum roli třetího a, stejně jako abjekt¹⁴, boří dichotomii *já a druhého*. Místo binarity vyžaduje systém, který dává prostor polyfonii.¹⁵ Jako postava třetího se monstrum tedy nejen prochází po hranicích, ale dokonce je nabourává a ukazuje, že zdánlivě černobílé dichotomie ve skutečnosti nechávají prostor šedým zónám, ve kterých na nás číhají monstra.

Margrit Shildrick tuto myšlenku posouvá ještě o kus dál:

In place of a morality of principles and rules that speaks to a clear-cut set of binaries setting out the good and the evil, the self and the other, normal and abnormal, the permissible and the prohibited, I turn away from such normative ethics to embrace instead the ambiguity and unpredictability of an openness towards the monstrous other [...] to contest the binary that opposes the monstrous to the normal.¹⁶

V tom případě už nevnímáme monstrozitu jako absolutní. Místo jednoho monstra zde do role třetího vstupuje monstrózní prostor – spektrum monstrozity, které odhaluje proměnlivost zdánlivě dualistických extrémů. Z této pozice monstra rozbíjí binarity a dichotomie, dostávají se z oblasti paranormálního do oblasti normálního a konfrontují nás se svojí existencí – a tím pádem i s existencí všech problematik, které reprezentují.

Právě na tuto pozici třetího ve zdánlivě ustrnulém, neměnném systému binárních protějšků, ve kterém by i samotné monstrum mělo zaujmout stálou pozici, se podíváme blíže. Hlavním cílem bude přitom prozkoumat, jaké dualistické extrémy se u jednotlivých monster (revenanti,

⁹ Shildrick, *Embodying the Monster*.

¹⁰ Cohen, „Monster Culture (Seven Theses)“, s. 5.

¹¹ Tamtéž, s. 6.

¹² Tamtéž, s. 7.

¹³ Tamtéž, s. 6.

¹⁴ Srov. Kristeva, *Powers of Horror: An Essay on Abjection*.

¹⁵ Cohen, „Monster Culture (Seven Theses)“, s. 7.

¹⁶ Shildrick, *Embodying the Monster*, s. 3.

berserkové, kouzelníci¹⁷) střetávají a jak jsou tyto binarity prostřednictvím nich tematizovány, dekonstruovány a rozbíjeny.¹⁸ Dále je nutno prokázat, že k postavám třetího, kterými se zabývá
85 Koschorke a další, by mělo být přidáno i samotné monstrum.¹⁹ Monstra totiž nejsou jen kombinací
a bastardizací binárních kategorií²⁰, jak se někdy předpokládá. Ani středověké mytické národy
nečerpají svou hybriditu jen z propojení protikladných kategorií jako např. člověk/zvíře. Stejně tak
se jejich význam neodvozuje pouze od toho, že se „vymykají řádu věcí“.²¹ Naopak, již ve
90 starověkých a raně středověkých diskurzích o monstrech vždy šlo o to, že monstra musí být
nevýlučnou součástí přirozeného nebo božského řádu, a také moderní teratologie zjistila, že si lze
představit pouze monstra, která nejsou vyloučena z existujících kategorií.²² Navíc monstra, která
se nejvíce blíží našim vlastním zkušenostem se světem, jsou zároveň těmi nejděsivějšími. Stejně
jako ve Freudově pojetí tísnivého²³ právě tato, většinou lidská monstra svou blízkostí k normalitě
překračují hranice lidskosti.²⁴

95 Toto však není jediným důvodem, proč monstra můžeme pokládat za postavy třetího. Jejich
kulturní specifičnost je činí jedněmi z nevyraznějších nositelů významu, které mají kulturní studia
k dispozici. Právě tato „kulturní inteligibilita“ je podle Koschorkeho jedním z témat studia třetích
postav, struktur a prostorů – dokonce i teorie kultury obecně.²⁵ Díky tomu je teorie monster kulturní
100 teorií v pravém slova smyslu, protože monstrum je vždy „ztělesněním určitého kulturního
momentu“²⁶, a to nám umožňuje ho interpretovat v jeho kulturním kontextu. Jak poznamenává
Musharbash, monstra jsou vždy spjata s konkrétními sociokulturními kontexty, v jejichž rámci
reprezentují obavy, které jsou lidem nejbližší.²⁷ Výklad kultur skrze jejich neodmyslitelná monstra
proto zároveň umožňuje i zkoumat ty nejvýznamnější, hluboce zakořeněné obavy, úzkosti a
problémy daného sociokulturního kontextu – kontextu, z něhož monstrum pochází.

105 Následující diskuse by proto neměla být čistě teoretickou, ačkoliv teoretického přiblížení je
zapotřebí pro zavedení pracovního termínu. V návaznosti na to budou diskutovány specifické
okolnosti ság o Island’anech. Není totiž monstrum jako monstrum, jinými slovy, podoba monster
je proměnlivá v souvislosti s kontextem. Jelikož je monstrum kulturně specifickým organismem,
je třeba ho vždy číst v rámci sociokulturních vztahů, které vedly k jeho vzniku. Proto je třeba každé

¹⁷ Do kategorie společenských monster, která se vyskytují v ságách o Island’anech, patří podle mé definice také tři nepřehlédnutelní psanci: Gretti, Gísli a Horð. V kontextu tohoto textu je ale nelze analyzovat, protože jsou pro jeho rozsah příliš složité. Vyprávějí o nich celé ságy, nikoliv jen kapitoly, jak je tomu u ostatních typů postav, a v těchto dílech jsou vykresleny velmi odlišně. Jejich monstrozita je proměnlivá a zejména v případě Gíslího často obtížněji uchopitelná než u jasněji monstrozních postav, jako jsou revenanti nebo berserkové, kteří vystupují pouze jako vedlejší postavy. Podrobněji o monstrozitě těchto psanců viz Merkelbach, „He has long forfeited all kinship ties“.

¹⁸ Předpoklad těchto binarit není míněn jako konstatace. Naopak problematizuje fakt, že i nejnovější bádání v oblasti staroseverských studií často nekriticky používá tyto dualismy, což je patrné i v pracích jako Jakobssonova *The Troll Inside You*.

¹⁹ Koschorke, „Ein neues Paradigma der Kulturwissenschaften“, s. 10, stejně jako další texty v tomto svazku.

²⁰ Tamtéž, s. 12.

²¹ Tamtéž, s. 14. „dass sie aus der Ordnung der Dinge ausscheren“

²² Srov. Musharbash, „Introduction. Monsters, Anthropology, and Monster Studies“, s. 8.

²³ Freud, „Něco tísnivého“.

²⁴ Srov. Wright, *Monstrosity: The Human Monster in Visual Culture*, s. 19.

²⁵ Koschorke, „Ein neues Paradigma der Kulturwissenschaften“, s. 29. „kulturelle Intelligibilität“

²⁶ Cohen, „Monster Culture (Seven Theses)“, s. 4. „an embodiment of a certain cultural moment“

²⁷ Musharbash, „Introduction. Monsters, Anthropology, and Monster Studies“, s. 12.

110 monstrum, každý typ monstrozity, posuzovat individuálně v jeho historickém a žánrovém kontextu. Z tohoto důvodu se zde zaměříme na specifickou podobu monstrozity, s níž se setkáváme v ságách o Island'anech, neboť se jedná o dosud nedostatečně prozkoumanou oblast teratologie i studia ság, která však nabízí zajímavé poznatky pro obě disciplíny.

Společenská monstra jako transgresivní postava třetího

115 Společenská monstra v ságách o Island'anech překračují hranice společenské i paranormální. Jsou hybridními postavami, které vystupují proti společenskému dobru a jejichž chování ohrožuje budoucnost společnosti tím, že jejím příslušníkům znemožňuje hospodařit, a tím i přežít. Disruptivní chování a narušené, rušivé interakce s civilizací jsou tedy ústředními rysy společenské monstrozity v ságách o Island'anech.

120 Vycházíme-li tedy z toho, že se v těchto textech společenská monstra vyskytují a že onu monstrozitu můžeme chápat jako třetí entitu, která dekonstruuje binaritu a upozorňuje na meziprostory mezi zdánlivě ustrnulými protějšky, nabízí se otázka: Jak funguje tento aspekt monstrozity v kontextu ság o Island'anech a monster, která v nich figurují? Abychom tuto otázku mohli zodpovědět, musíme se na fenomén překračování hranic podívat blíže. V samotném
125 překračování hranic, při kráčení po prahu mezi světem člověka a zvířete, normálním a paranormálním, kulturou a přírodou, které se zdají být odděleny binárními protiklady, se totiž odhaluje funkce monstra jako bytosti, která v roztržitém strnulých dichotomiích umožňuje zkoumání prostorů, které leží vně těchto polarit a mezi nimi.

V tomto ohledu jsou nejjasnějším příkladem revenanti. Jako nemrtví doslova kráčí po hranici, která odděluje život a smrt – po hranici, která by měla být absolutní a na které se nikdo nemůže
130 zdržovat. Vzhledem k tomu, že revenanti narušují tuto absolutní binaritu života a smrti, jsou jako jediní monstrózními bytostmi za jakýchkoliv okolností, nehledě na jejich chování vůči společnosti. Samozřejmě, že jednotliví, zejména antagonističtí nemrtví, jako je Glám ze *Ságy o Grettim* nebo Tórolf Kulhavý ze *Ságy o lidech z Eyru*, jsou svou disrupcí problematičtější, protože svým
135 strašením znemožňují komunitě vůbec přežít. Ale i Torgunna ze *Ságy o lidech z Eyru*, která se jako nemrtvá věnuje pouze domácím pracím a jinak s živými nijak neinteraguje, způsobuje, že živí jsou tak polekáni pouhou její přítomností, že se k ní neodvažují přiblížit.²⁸ Transgrese revenantů je sama o sobě tak znepokojivá, že není třeba přidávat žádné další behaviorální nebo interakční faktory, které by potvrdily monstrozitu jednotlivých nemrtvých.

140 Za touto transgresí a strachem, který v lidech probouzí, stojí na jedné straně prvotní lidský strach, že mrtví nezůstanou v hrobech, ale vrátí se mezi živé a budou je ohrožovat. Na druhé straně s sebou transgrese nemrtvých, specifická pro ságy o Island'anech, nese jeden další strach – že mrtví nejsou schopni opustit to, co měli v životě. Toho si můžeme všimnout především u revenantů jako je Kár v *Sáze o Grettim* nebo Sóti v *Sáze o Hqrđovi*, kteří strážejí svůj poklad. Stejně jako draci, zplozenci
145 chamtivosti, sedí na svém majetku a nedovolují příští generaci, aby jej mohla využít.²⁹ Ale lpění revenantů na životě hraje významnou roli také v *Sáze o lidech z Eyru* – revenanti se zde zdržují na

²⁸ „Sága o lidech z Eyru“, s. 110.

²⁹ Srov. Miller, „Home and Homelessness in the Middle of Nowhere“, s. 128.

dvorcí Fróda, který jim už nepatří, a snaží se ohrát u ohně, který má přinášet užitek živým. Když se je nakonec podaří společenskými a náboženskými prostředky soudu a mše vyhnat, je „z jejich slov vidět, že neradi odcházejí“.³⁰ Tento fenomén sobectví nemrtvých, jak jej nazývá Ármann Jakobsson, je tedy vlastní všem revenantům: „The ghost is [...] characterised by his refusal to withdraw from the world when his time has come, and he keeps on roaming about the world, being a nuisance to everyone. Thus *selfishness* is an important attribute of every ghost.“³¹

Žádný z revenantů však neztělesňuje toto sobectví tak jako Víga-Hrapp ze *Ságy o lidech z Lososího údolí*. Ten ještě před svou smrtí své ženě nařídí, aby ho nechala pohřbit pod kuchyňskými dveřmi, aby, jak sám říká, mohl důkladněji strážit svůj statek.³² Z této pozice strážce Hrapp systematicky žene ke smrti všechny, kteří se na jeho statku chtějí usadit. Dokonce ani když Höskuld Dala-Kollsson přemístí jeho mrtvolu, Hrappovo strašení nepřestane. Až Oláfu Pávovi se podaří nad ním zvítězit a jeho strašení ukončit. Sága však uvádí Hrappův statek slovy „nyní je tam pusto“³³, takže Hrapp možná nakonec dosáhl svého cíle – ponechat si statek pro sebe.

Tento příklad ukazuje, že monstra nejen narušují binarity, jako je třeba život a smrt, ale i že v meziprostorech mezi těmito binaritami, které monstra svou transgresí rozvírají, číhají ty nejzákladnější obavy a úzkosti. Tyto obavy a úzkosti se týkají hranic lidského bytí – je mrtvý člověk stále zařazen do společenských struktur? Je vůbec stále člověkem? Podnětem k obavám jsou ale i společenské normy, jako je předávání majetku z generace na generaci, a jejich selhání. Bez jistoty, že generace rodičů odkáže majetek svým dětem, je totiž přežití budoucích generací ve společnosti středověkého Islandu ohroženo. Bavíme se tedy o základních společenských strukturách a o jejich rozpadu pod vlivem transgresivních monster.

Něco podobného můžeme pozorovat i v případě berserků. Jedná se o bytosti, které se pohybují mezi člověkem a zvířetem, čímž stírají zdánlivě neměnné hranice mezi těmito ontologickými kategoriemi. Často se předpokládá, že berserkové při berserkském zuření (*berserksgangr*) opravdu mění svoji fyzickou podobu z člověka na zvíře.³⁴ Tak by tomu sice v některých legendárních ságách (*fornaldarsögur*) mohlo být – vzpomeňme na *Ságu o Volsunzích*, kde Sigmund a Sinfjotli po oblečení vlčí kůže „vyli jako vlci a oba rozuměli této řeči“³⁵ –, v ságách o Island’anech ale žádné indicie nenajdeme. O žádném z 21 mužů popsaných v tomto žánru jako berserk³⁶ není psáno, že by

³⁰ „Sága o lidech z Eyru“, s. 115.

³¹ Jakobsson, „Vampires and Watchmen“, s. 288. Zdůraznění v původním textu.

³² „Sága o lidech z Lososího údolí“, s. 208.

³³ Tamtéž, s. 197.

³⁴ Srov. Grundy, „Shapeshifting and Berserkerang“.

³⁵ *Sága o Volsunzích*, s. 99.

³⁶ Moldi, „Sága o lidech z údolí Svarfaðardal“, s. 176–179; Klaufi, tamtéž, passim; Ljót Bledý, „Saga o Egilovi, synu Skallagrímově“, s. 145–148; Thórir, *Sága o lidech z Vatnsdalú*, s. 85 a 98–99; Haukové, tamtéž, s. 123–124; Thóri Tétiva a Ögmund Zlý, *Sága o Grettim*, s. 74–82; Snækoll, tamtéž, s. 129–130; Ötrygg, „Sága o Njálvi“, s. 457; Björn Bledý, „Sága o Gíslim“, s. 135; Thórom, *Sága o Gunnlaugovi Hadim jazyku*, kap. 9; Halli a Leikni, „Sága o lidech z Eyru“, s. 66–67 a 71–73, („Heiðarvíga saga“, s. 217–124); Gaut, „Gull-Þóris saga“, s. 191; Surtr jarnhauss, „Flóamanna saga“, s. 259–61; Ásgautr, „Vígá-Glúms saga“, s. 10–12; Björn jarnhauss, tamtéž, s. 17–19; Bárekr, „Þórðar saga hreðu“, s. 234–35; Svartr, „Gunnars saga Keldugnúpsfífls“, s. 369–72; Þorsteinn, „Reykðæla saga“, s. 211–12. V tomto výčtu jsem neuvedla Jökula Ingimundarsona (*Sága o lidech z Vatnsdalú*, s. 91.) a Helgiho Hardbeinssona („Sága o lidech z Lososího údolí“, s. 289.), kteří jsou jinými postavami prohlášeni za berserky, protože jsou jimi prohlášeni na základě určitého vnějšího působení; srov. Merkelbach, „Volkes Stimme“, s. 271.

175 prošel fyzickou změnou. Můžeme zde ale hovořit o proměnách psychických. Tito muži se totiž při berserkském zuření stávají obzvláště silnými a agresivními – prostřednictvím své zuřivosti získávají přístup do paranormálních prostor, které zůstávají běžným lidem uzavřeny, a z nich pak čerpají svou nadpřirozenou sílu a bojovou zuřivost. Tato psychická proměna je však doprovázena další změnou chování, která berserka odsouvá do oblasti animalismu.³⁷

180 Jako příklad uveďme popis Ljóta Bledého ze *Ságy o Egilovi* – píše se o něm, že když ho přepadla zuřivost, „začal hrozně řvát a kousal do svého štítu“.³⁸ Svým chováním se tedy vzdaluje člověku a přibližuje se zvířeti. Podobné charakteristiky najdeme i u Halliho a Leikniho ze *Ságy o lidech z Eyrú*: „Popadla-li je zuřivost, přestali se chovat jako lidé a počínali si jak vztekli psi a nebáli se ani ohně, ani zbraní.“³⁹ Jejich nelidská nátura je zde zvláště zdůrazněna tak, aby bylo vyzdvihnuto
185 jejich zvířecí chování a upuštění od lidskosti. V případě Ögmunda Zlého a Thóriho Tětiny ze *Ságy o Grettim* je tato asociace ještě značnější – když je posedla berserkská zuřivost „začalli výt jako psi.“⁴⁰ Je zde tedy řeč o překračování hranice do oblasti animalistického bez toho, aby došlo k fyzické transformaci.

Jak zjišťuje Aðalheiður Guðmundsdóttir, berserkové jsou divoká zvěř v tělech mužů,⁴¹ a svou
190 existencí tedy stírají ony zdánlivě jasné hranice mezi člověkem a zvířetem.⁴² Aleksander Pluskowski dále zdůrazňuje, že ve středověké kultuře vyvolávala asociaci s monstrozitou pouhá zvířecí konotace.⁴³ Carl Phelpstead míní následující: „[B]erserks inhabit a liminal space on the porous borders between human and animal, but they also inhabit the border between natural and supernatural.“⁴⁴ Berserkové jsou tedy monstrózní ve dvou smyslech – jednak jsou spojováni
195 s nadpřirozenem a jednak jsou svou transgresí zřetelně spojeni s prostory mimo sféru lidského. Svým překračováním hranic berserkové boří hranici mezi člověkem a zvířetem a upozorňují na bezvýznamnost této dichotomie.

I v tomto případě v meziprostorech, které monstra mezi zdánlivě stabilními polaritami odhalují, najdeme společenské obavy. Berserkská zuřivost je v ságách o Islandě vykreslena jako něco,
200 co se může dědit z otce na syna. V podstatě je to, stejně jako v případě Halliho a Leikniho, spojeno s náturou člověka, s tím, jestli je dotýčný berserkského zuření schopný, nebo ne. Potvrzuje to *Sága o lidech z Vatnsdalú*, kde Thorgrím říká svému bratru Thórirovi: „Nejsi ve své přirozenosti jako ostatní lidé.“⁴⁵ Jestliže je tedy schopnost berserkského zuření, schopnost překonání hranice mezi člověkem a zvířetem, vrozená a dědičná, je skutečnost, že většina berserků jedná jako násilníci,
205 obzvláště závažná. Berserkové totiž nejsou jen nápadníci – „suitsors“ –, jak tvrdí Benjamin Blaney.⁴⁶

³⁷ Srov. Merkelbach, „Eigi í mannlegu eðli“.

³⁸ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*, s. 146.

³⁹ „Sága o lidech z Eyrú“, s. 66.

⁴⁰ *Sága o Grettim*, s. 79.

⁴¹ Guðmundsdóttir, „The Werewolf in Medieval Icelandic Literature“, s. 282.

⁴² Joyce Salisbury dokládá, že ve středověku došlo ke změně vnímání hranice mezi lidmi a zvířaty. Zatímco raně středověcí učenci jako Augustin ještě předpokládali, že tato hranice je neměnná a absolutní, pozdně středověcí autoři si již tak jisti nejsou; srov. Salisbury, *The Beast Within*, s. 7–8. Berserkové ze ság o Islandě tedy dobře zapadají do této pozdější konceptualizace nejasné hranice mezi člověkem a zvířetem.

⁴³ Pluskowski, *Wolves and the Wilderness in the Middle Ages*, s. 172.

⁴⁴ Phelpstead, „Ecocriticism and Eyrbyggja saga“, s. 14.

⁴⁵ *Sága o lidech z Vatnsdalú*, s. 99

⁴⁶ Srov. Blaney, „The Berserk Suitor“.

Sexuální hrozba, kterou berserkové představují, je ve skutečnosti ústředním aspektem jejich monstrozity. Svým chováním totiž narušují chod hospodářství, protože ohrožují majetek obyčejných sedláků – a v kontextu středověké islandské společnosti se *majetek* vztahuje i na ženy, které na statku žijí. Například nepopularita Björna Bledého v a strach, který vyvolává v ostatních
210 lidech, přímo souvisí s touto sexuální hrozbou – přímo se týká jeho činů: „Björn dal Arimu na vybranou: buď aby se s ním bil na ostrově Stokkahólmu v Súrnadalu, anebo aby mu přenechal svou ženu. Ari se hned rozhodl, že s ním půjde raději na souboj, než aby potom žil i se svou ženou v hanbě.“⁴⁷ Podobné chování můžeme pozorovat i u lapků nebo berserků v *Sáze o Grettim*, kteří vyzývají uznávané muže k souboji o peníze nebo ženy,⁴⁸ nebo v *Sáze o lidech z údolí Svarfaðardal*,
215 kde Snækoll Ljótsson unesl Thórarnu a zplodil s ní děti.⁴⁹ Podobně se chová i Snækoll v *Sáze o Grettim*, který „vyzval sedláka [Einara], aby mu přenechal svou dceru, nebo aby ji hájil zbraní“.⁵⁰

Že se berserkové takto chovají proti vůli dotyčných žen, si ukažme na příkladech ze *Ságy o Grettim* a *Ságy o Egilovi*. V prvním případě ženy proklínají Grettiho za to, že do jejich domu přivedl takové zločince a při pomyslení na násilnosti, které je čekají je „přepadla veliká úzkost a pláč“.⁵¹ Také
220 Egila na hrozbu, kterou je příchod berserka Ljóta Bledého, upozorní teprve pláč Fridgeirovy nejmenované sestry.⁵² Neboť i v případech, kdy je hrozba berserka spjata s reálnými vyhlídkami na sňatek, jako je tomu v *Sáze o Egilovi* nebo v případě Halliho a Leikniho, berserkovi nemůže být umožněn přístup k ženám, a tak ani k jejich rodinám – Carl Phelpstead píše: „[The berserkr's] threat to an ontological boundary cannot be tolerated.“⁵³ Berserkové nejenže pošlapávají tělesnou
225 integritu žen a čest jejich mužských příbuzných, kteří nedokázali náležitě ochránit svůj „majetek“, ale svou sexuální agresivitou také zajišťují, že se jejich monstrozita šíří dál a že se z okraje společnosti, na kterém se pohybují, dostává do jejího centra. To je problematické z dvou úhlů pohledu – jednak se tím znásobuje nebezpečí nákazy monstrozitou, a zároveň šíření monstrozity umožňuje berserkům rozkládat společnost zevnitř.

Ale sexuální agrese berserků má i jiné rozsáhlé společenské důsledky. Narušuje totiž manželské struktury, které umožňují založení rodiny a pokračování rodu, a tím i společnosti. Žena jako Yngvild ze *Ságy o lidech z údolí Svarfaðardal*, která je v očích ságové společnosti patrně kontaminována kontaktem s berserkem, může být provdána pouze za bývalého otroka.⁵⁴ Zištné svazky, které měly ve společnosti středověkého Islandu ústřední význam, tak nejsou pro její rodinu
235 možností.⁵⁵ A jelikož ani žena, ani její rodina styk s berserkem neschvalují, je berserkskou agresí zcela negován i souhlas manžela, který od konce 13. století i na Islandu nabývá na významu.⁵⁶ Tato konsensuální ideologie také způsobila, že mimomanželské sexuální vztahy se staly nemyslitelnými, zejména pro ženy. Jak poznamenává Jóhanna Katrín Friðriksdóttir: „[F]athers needed to make

⁴⁷ „Sága o Gíslim“, s. 135.

⁴⁸ *Saga o Grettim*, s. 75.

⁴⁹ „Sága o lidech z údolí Svarfaðardal“, s. 183.

⁵⁰ *Saga o Grettim*, s. 129.

⁵¹ *Saga o Grettim*, s. 77.

⁵² *Saga o Egilovi, synu Skallagrímově*, s. 145.

⁵³ Phelpstead, „Ecocriticism and Eyrbyggja saga“, s. 14.

⁵⁴ „Sága o lidech z údolí Svarfaðardal“, s. 199–201.

⁵⁵ Srov. Miller, *Bloodtaking and Peacemaking*, s. 167–71.

⁵⁶ Srov. Arnórsdóttir *Property and Virginity*, s. 87.

240 certain that their daughters retained their value, and husbands needed to make sure that they were
the only men who had sexual and thus reproductive access to their wives' bodies."⁵⁷ To tedy
znamená, že zneužívání svobodných žen berserky mělo závažné důsledky nejen pro samotnou
ženu, ale – v logice ságové společnosti – především pro její rodinu a v důsledku toho i pro širší
společnost. Transgrese monster tedy i v tomto případě rozbíjí fundamentální struktury společnosti,
nebo dokonce struktury, které v vůbec umožňují její existenci. Vyprávění příběhů o bersercích ale
245 také umožňuje, aby tyto obavy mohly být prožívány v bezpečném prostoru minulosti. S
překonáním berserků se rodí i naděje na překonání sexuální deviace.

Jako poslední příklad transgresivních společenských monster uveďme kouzelníky. Zaměříme se na
postavy, které provozují performativní magii – nikoliv magii věšteckou⁵⁸ –, protože tato magie se
většinou používá ke škodě druhých a lze ji tak vyložit v kontextu diskuse o společenské
250 monstrozitě. V ságách o Island'anech je magie vyobrazena jako schopnost založená na znalostech.
Kouzelníci jsou v původních textech popisováni jako *ffolkunnig/r* „znalí kouzel“ nebo
margkunnig/r, „mnohovědoucí“, magie sama jako *ffolkynngi*, „rozmanité vědění“, *vísindi* „věda“
nebo *fræði* „znalost“. A znalosti jsou i v tomto případě spojeny s mocí – magie dává tomu, kdo ji
255 umí používat, schopnost jednat v situacích, kdy je obyčejný člověk bezmocný. Ale není chápána
jen jako čistá moc, nýbrž jako schopnost ovládat paranormální jevy a využívat je k manipulaci s
reálným světem a jeho změnám – Neil Price píše: „Magic seems to have been used by human
beings as a means of actively *steering* the actions of supernatural beings for their own ends.“⁵⁹
Kouzelníci jsou pro svou znalost magie a schopnost ji používat „potenciálními narušiteli hranice
260 mezi naším světem a říší nadpřirozena“.⁶⁰ Přecházejí mezi těmito dvěma světy a svou paranormální
hybriditou překračují lidské možnosti.

Hranice mezi normálním a paranormálním ale není jedinou, kterou kouzelníci svými transgresemi
zprůchodňují. Schopnosti těchto postav narušují i zdánlivou polaritu mezi kulturou a přírodou,⁶¹
čehož si můžeme všimnout u magických praktik, jako je mámení smyslů, nebo u samotných rituálů.
V případě mámení smyslů (*sjónhverfingar*⁶²), které se používá zejména v únikových situacích,
265 můžeme pozorovat iluzivní přeměny předmětů z domácnosti ve zvířata a tím pádem přechod od
kultury k přírodě. Katla v *Sáze o lidech z Eyru* například nejprve vyvolá u svého syna Odda iluzi
kužele na předení, pak kozla, a nakonec kance.⁶³ V *Sáze o Horðovi* zase Skroppa nejprve sobě a
sedlákovým dcerám dá podobu tří dřevěných beden a pak podobu prasnice se dvěma selaty.⁶⁴

⁵⁷ Friðriksdóttir, *Women in Old Norse Literature*, s. 124.

⁵⁸ Srov. Tolley, „Vǫrðr and Gandr“, s. 58.

⁵⁹ Price, *The Viking Way*, s. 66. Zdůraznění v původním textu.

⁶⁰ Hastrup, „Iceland: Sorcerers and Paganism“, s. 391. „potential transgressors of the boundary between this world and the supernatural realm“

⁶¹ Tyto kategorie jsou ve staroseverských studiích stále často chápány jako dichotomické. Vychází to především z prací antropologů, jako je Kirsten Hastrup, pro které je sociální prostor striktně vymezen vůči divočině – tak striktně, že každý, kdo opustí centrum společnosti, se okamžitě stává monstrem. Srov. Hastrup, „Iceland: Sorcerers and Paganism“, s. 34–38. Že příroda a kultura nejsou striktně oddělitelné, ukazují nejen kouzelníci, ale i postavy jako psanci, kteří se neustále pohybují mezi civilizací a divočinou.

⁶² Doslovně přeloženo: „odvrácení zraku“. Tato forma magie tedy něco, co odpoutává zrak obyčejných lidí od skutečného stavu, a ne magie, která by skutečně měnila podobu. Výjimeční hrdinové, jako je Horð Grímkelsson, dokáží iluze prohlédnout.

⁶³ „Sága o lidech z Eyru“, s. 60–61.

⁶⁴ „Sága o Horðovi a psancích z ostrova“, s. 249.

270 Hranice mezi předmětem lidské výroby a stvořením přírody tak není striktně vymezená – bedny jsou vyrobeny ze dřeva a kanec není divoký, nýbrž je prasetem domácím, zvířetem, které se pohybuje v liminálním prostoru mezi přírodou a kulturou.

Že se kouzelníci pohybují na pomezí těchto dvou odlišných sfér, je ještě zřetelnější u samotných magických rituálů: Þorbjörg Katla používá svůj šátek k vyvolání temnoty;⁶⁵ Sván ovinutím kozí kůže kolem hlavy přivolává mlhu;⁶⁶ Bárd Styrfin hází kozinku směrem k horám, aby utišil
275 „performativní počasí“⁶⁷ vyvolané jiným kouzelníkem.⁶⁸ Při čarování s počasím tyto postavy tedy mávají, či si ovíjí hlavu tkaninami nebo kůží zvířat – člověkem vyrobenými nebo upravenými předměty, které se taky pohybují na pomezí přírody a kultury. Můžeme tedy říci, že kouzelníci k manipulaci přírodou kromě své schopnosti ovládat sféru paranormálního používají také prostředky kultury, a tudíž nabývají role jakéhosi prostředníka mezi sférou přírody a sférou kultury. Zdánlivě
280 neměnné protipóly těchto sfér se tak hroutí a otevírají nové prostory – prostory, v nichž se opět skrývají obavy a úzkosti.

Jestliže totiž kouzelníkům jejich znalost nadpřirozena a schopnost jej ovládat umožňují manipulovat přírodou, mají oproti běžným lidem výhodu. Čarování s přírodou je ostatně způsobem, jakým většina kouzelníků interaguje se společností – a jakým působí nejvíce škody. V *Sáze o lidech z Lososího údolí* pomocí magie počasí Kotkel a jeho rodina utopí sedláka Tórda, který je chtěl
285 nechat zavrhnout.⁶⁹ V tomto případě mají kontrolu nejen nad počasím, ale i nad oceánem: „Potom se však zdvihl blízko u břehu příboj, nad úskalím, které žádný člověk předtím ještě nezpozoroval.“⁷⁰ Tórdova loď se následně převrátí a celá posádka se utopí. Obdobně své moci nad přírodou využívá Audbjörg v *Sáze o Gíslim*, když se chce mstít za svého zraněného syna: „Stařena
290 obešla několikrát pozpátku stavení a tu se začalo počasí měnit, rozpoutala se vánice a nato přišla obleva a se stráně se uvolnila lavina a strhla Bergův dvorec a zahynulo tam dvanáct lidí.“⁷¹ Stígandi, jeden z Kotkelových synů, dokonce pomocí magie mstí svoji vlastní smrt – pohlédl na „stráň, která byla porostlá hustou trávou. A náhle jako by se rozpoutala smršť: země se obrátila a od té doby nikdy tam nevyrostlo stéblo trávy. Tomu místu se nyní říká *Brenna*, V ohni.“⁷² Stígandiho pomstou
295 je zde vážně poznamenáno hospodářství – z původně životodárné stráně se stává vyprahlá pustina, která leží ladem a pro lidi ani dobytek není použitelná. Jako poslední příklad uveďme Thuríd, která pomocí run – tedy kulturních artefaktů – a krve – kapaliny přírodního původu – promění pařez stromu v magický nástroj přinášející neštěstí.⁷³ Stejně jako ve výše uvedených příkladech využívá i Thuríd prvky lidské kultury, aby nabíla přírodní předmět magickou energií a následně jej využila
300 k páčání škody. Poté využije své moci nad přírodou jiným způsobem – použije moře k doplavení

⁶⁵ „Sága o Horðovi a psancích z ostrova“, s. 248–49.

⁶⁶ „Sága o Njálovi“, s. 340.

⁶⁷ Ogilvie & Pálsson, „Mood, Magic and Metaphor“, s. 266. „performative weather“

⁶⁸ *Sága o lidech z Vatnsdal*, s. 125.

⁶⁹ „Sága o lidech z Lososího údolí“, s. 242–243.

⁷⁰ Tamtéž, s. 243.

⁷¹ „Sága o Gíslim“, s. 157.

⁷² „Sága o lidech z Lososího údolí“, s. 249. K tématu „obracení“ srov. Mitchell, *Witchcraft and Magic in the Nordic Middle Ages*, s. 69.

⁷³ *Sága o Grettim*, s. 211–213.

pařezu zkázy ke Grettimu. Jakmile prokletý pařez doputuje na ostrov Drangey, stává se katalyzátorem Grettiho pádu.

305 Je tedy zřejmé, že u kouzelníků se monstrozita projevuje ještě více v jejich ovládní přírody než jen v jejich hospodářsky destruktivním a nákazonosném potenciálu. Škodami, které způsobují ve svém okolí – bouřemi, sesuvy půdy nebo tím, že jednotlivé části přírody obracejí proti obyčejným lidem –, se tento monstrózní potenciál ještě zvětšuje, jelikož, jak poznamenává Katherine Morris, schopnost jedince ovládat počasí nebo jiné přírodní jevy představovala pro rolnickou společnost středověkého Islandu velkou hrozbu.⁷⁴ Způsobené škody jsou zároveň dlouhodobé: Na svahu Brenna už nikdy neporoste tráva a o Bergově dvorci se píše, že „[d]osud jsou tam stopy po tomto neštěstí“.⁷⁵ Helga Kress také uvádí: „Magie je tak úzce spjata se zemí, že zanechává dlouhodobé stopy v zeměpisných jménech.“⁷⁶ Toho si můžeme všimnout zejména v *Sáze o lidech z Lososího údolí*, kde se kromě již zmíněného svahu Brenna i Skrattavardi, místo ukamenování kouzelníků Kotkela a Grímy, stávají viditelnými, hmatatelnými připomínkami monstrózních kouzelníků a jejich disrupce.

315 Kouzelníci tedy ovládají něco, proti čemu jsou běžní lidé dodnes bezbranní. Díky svým převyšujícím znalostem ovládají přírodu, která je často zdánlivě svévolně obrácená proti člověku, a s její pomocí ubližují jedincům nebo společnosti. Svou pozicí na pomezí kultury a přírody, člověka a paranormálních jevů se tak kouzelníci stávají zosobněním lidského strachu z bezvládní nad mocným světem přírody. Protivník, který se navenek jeví jako lidský, je totiž snáze uchopitelný a pochopitelný než svévole přírody samotné – přenesení obav na člověka umožňuje lidem je snáze překonat. A tak je v ságách o Islandě strach z disruptivní a škodlivé přírody, proti níž jsou obyčejní lidé bezmocní, konstruován prostřednictvím postavy všemocného kouzelníka.

325 Skutečnost, že kouzelníci zosobňují strach z disruptivní přírody, je zvláště důležitá z toho důvodu, že jako kulturní památky vrcholného a pozdního středověku byly ságy o Islandě zapisovány a šířeny v době, kdy se klima v Evropě stále více zhoršovalo. Od konce 12. století až do 14. století – v závislosti na tom, o které části Evropy je řeč – teploty pomalu klesaly, což bylo doprovázeno kratším vegetačním obdobím a zvýšeným množstvím srážek.⁷⁷ Tyto klimatické změny vyvrcholily v období, které se označuje jako malá doba ledová. Je ale třeba si uvědomit, že staletí od pozdního středověku do 19. století nebyla konstantně chladným obdobím, ale že v tomto období se klima vyznačovalo větší proměnlivostí⁷⁸ – a ta byla o to extrémnější v oblastech, jejichž klima je extrémní za normálních okolností, jako je právě subarktická oblast.

335 Na Islandu jsou klimatické změny pozdního středověku dobře zdokumentovány mimo jiné v análech. Z těchto pramenů, jakož i z jiných paleoklimatologických svědectví, jako jsou ledovcové vrty nebo sedimenty, lze odvodit, že především 14. a 15. století byla charakterizovaná velkou variabilitou – v některých desetiletích došlo k nárůstu mořského ledu, což mělo značný vliv

⁷⁴ Morris, *Sorceress or Witch?*, s. 87.

⁷⁵ „Sága o Gíslim“, s. 157.

⁷⁶ Kress, „Óþarfar unnustur áttu“, s. 24. „svo mjög tengjast galdrarnir landinu að þeir skilja eftir sig viðvarandi merki í örnefnum“

⁷⁷ Srov. Hoffmann, *An Environmental History of Medieval Europe*, s. 319–28

⁷⁸ Grove, *The Little Ice Age*, s. 5; srov. Ogilvie, „Climatic Changes in Iceland A.D. 865 to 1598“.

na teploty na pevnině, a tím i na růst trav.⁷⁹ V jiných desetiletích byly teploty naopak neobvykle vysoké. Tato variabilita nakonec vedla k situaci, kdy hospodáři již nebyli schopni předvídat klimatické podmínky a tím ani potřebu zásob pro lidi a zvířata na zimní období. McGovern a kol. proto argumentují: „Even extreme events would have been less systemically damaging than a
340 closely spaced series of less extreme, moderately poor growing seasons.“⁸⁰ Nemožnost přesných předpovědí počasí vede totiž především k tomu, že adaptační a zvládací strategie nemohou být vyvinuty a realizovány včas. Hospodářské škody byly tedy neúměrně vyšší v dobách průměrné, ale kolísavé úrody a ohrožovaly existenci islandského obyvatelstva.

Změny klimatu byly navíc doprovázeny především extrémnějšími povětrnostními podmínkami. Bouřky byly silnější, srážky vydatnější a ledovců dále přibývalo.⁸¹ Tyto události zároveň zastihly ostrov již ve zhoršené situaci, protože přírodní kapitál Islandu byl od doby osídlení do značné míry vyčerpán lidským zásahem. Zejména zavedení pastvy zvířat, jako jsou ovce, ale především kozy a prasata, a odlesňování již způsobily erozi půdy, kterou nyní zhoršovaly bouře, záplavy a sesuvy
350 půdy. Ani lidský zásah do islandské přírody, ani klimatické změny by samy o sobě nebyly srovnatelně ničivé, ale v kombinaci byly důsledky katastrofální. Dokonce ani adaptační opatření, jako je přesun hospodářských zvířat od ničivějších koz a prasat,⁸² z dlouhodobého hlediska moc nepomohla. Kombinace zhoršujících se klimatických a zemědělských podmínek tak měla přímý vliv na hospodářské přežívání islandských sedláků a bezradnost, kterou někteří museli tvář v tvář tomuto zpusťování pociťovat, bylo třeba usměrnit.

Strach lidí, že budou muset bezmocně čelit těmto životu nebezpečným událostem, tak nachází své místo tam, kde působí hranice překračující kouzelníci. Je totiž příznačné, že magie počasí, kterou kouzelníci praktikují – jejich vyvolávání bouří, lavin, sesuvů půdy, mlh apod. –, přímo koreluje s klimatickými podmínkami pozdního středověku, kdy bouře a srážky spolu se zvýšenou erozí
360 vedly mimo jiné k sesuvům půdy. Tak se magie v ságách o Island'anech stala konkrétním jevištěm, na němž se mohly odehrávat lidské obavy ze svévolné, nekontrolovatelné a ničivé přírody. Postava transgresivního kouzelníka se stala tvář těchto obav a společnost měla naději, že překonáním kouzelníka lze překonat i nekontrolovatelné ničení přírody.⁸³

Third term, postava třetího, a spektrum monstrozity

Společenská monstra v ságách o Island'anech tak vždy číhají na hranicích mezi životem a smrtí,
365 člověkem a zvířetem, kulturou a přírodou a ukazují, že tyto hranice nepředstavují předěly mezi striktně vymezenými kategoriemi, ale prostory, v nichž se skrývají obavy a hrozby. Monstrum jako

⁷⁹ Srov. Ogilvie & Jónsson, s. 13–14; Ogilvie, „Climatic Changes in Iceland A.D. 865 to 1598“, s. 247–49. K výskytu mořského ledu srov. Ogilvie, „The Past Climate and Sea-Ice Record from Iceland, Part 1“.

⁸⁰ McGovern et al., „Landscapes of Settlement in Northern Iceland“, s. 44.

⁸¹ Ogilvie & McGovern, „Sagas and Science“, s. 390; Ogilvie, „Climatic Changes in Iceland A.D. 865 to 1598“, s. 242–44; McGovern et al., „Landscapes of Settlement in Northern Iceland“, s. 44.

⁸² Ogilvie & McGovern, „Sagas and Science“, s. 388.

⁸³ Behringer, „Climatic Change and Witch-Hunting“ v podobné argumentaci naznačuje, že hony na čarodějnice v raném novověku se dají vysvětlit i zhoršujícími se klimatickými podmínkami – lidé se snažili racionalizovat přírodní podmínky a hledali lidského, a tedy překonatelného nepřítele. Na Islandu však lze tuto korelaci mezi škodlivou magií a ničivou přírodou vysledovat nejpozději již od 13. století, asi 300 let před kontinentálním vývojem, což lze jistě vysvětlit klimaticky okrajovou polohou Islandu.

hybridní bytost, která vyžaduje „systém umožňující polyfonii“,⁸⁴ však nakonec také přesahuje hranice rámce, do něhož má být samo vnuceno. Jak bylo zmíněno na začátku, má smysl mluvit spíše o spektru monstrozity než o absolutním pojetí monstra, a to zejména v kontextu ság o Island'anech. Absolutní hledisko totiž ztěžuje slučování tak rozdílných postav, jako jsou revenanti a psanci, berserkové a kouzelníci – a přesto pro středověké Island'any patřily do stejné, zastřešující kategorie trolla. Pokud však samotný pojem monstra již nemá být chápán jako absolutní a neměnný v opozici ke stejně neměnnému pojmu obyčejného člověka, nabízí se otázka, jak mají být určeny různé kvality a kvantity monstrózní hrozby.

375 Asa Simon Mittman argumentuje: „[A] monster is not really known through observation; how could it be? How could the viewer distinguish between “normally” terrifying phenomena and abnormally terrifying monstrosity? Rather, I submit, the monster is known through its effect, its impact.“⁸⁵ Jak ale tento vliv rozpoznáme? V jiném textu jsem diskutovala o úloze veřejného mínění v souvislosti se společenskou monstrozitou ság o Island'anech.⁸⁶ Ve své argumentaci vycházím z 380 toho, že po disruptivním jednání monstra následuje reakce společnosti, z níž lze odvodit, jak je dané monstrum ve skutečnosti vnímáno disruptivně – a tedy jako monstrum. Monstrózní potenciál disruptivně působící bytosti tedy potvrzuje teprve reakce společnosti. Jestliže však monstrozita závisí na vnější autoritě a jejím názoru, pak je monstrozita stejně nestálá jako tento názor sám. Názor společnosti se totiž řídí jednáním monstra, a je tedy založen na interakci mezi monstrem a 385 společností – je založen na proměnlivých hodnotách. V důsledku toho nelze mluvit o monstrozitě absolutní, protože každé monstrum na ty, na které číhá, působí jinak. Některá monstra mohou dokonce vypadat někdy lidštěji a někdy monstrózněji, v závislosti na svém jednání.⁸⁷ Tím monstrum, jako třetí entita mezi polaritami, jako bytost, která odolává všem pokusům o začlenění do systematických kategorií,⁸⁸ nakonec rozbíjí i strukturu, kterou už samo nemůže uchopit, – 390 zdánlivě pevnou dichotomií mezi monstrem a nemonstrem. Z tohoto meziprostoru nás vyzývá, abychom zpochybňovali svou vlastní lidskost.

Jako postava třetího tedy společenská monstra nejen rozbíjí zdánlivě neměnné binarity a odhalují šedé zóny a meziprostory. Monstra tyto meziprostory také obývají a neustále hrozí, že se z nich vymaní a konfrontují společnost s jejími obavami. Tyto obavy jsou přitom zcela fundamentální 395 povahy. Týkají se smrti a toho, co se stane po ní, následnictví a dědictví. Týkají se žen, potomstva, rodinných vztahů, sexuality a v neposlední řadě místa člověka ve světě a jeho postavení v přírodě, která mu není vždy nakloněna.

Argument, který Anita Sauckel vztahuje na postavy šibalů, lze tedy aplikovat i na monstra: „Díky své funkci krizových postav se šibalové v islandských ságách a povídkách (*Íslendingaþættir*) 400 hromadí; zviditelňují také jednání o sociálních a kulturních strukturách.“⁸⁹ Podobně jsou monstra,

⁸⁴ Cohen, „Monster Culture (Seven Theses)“, s. 7.

⁸⁵ Mittman, „Introduction. The Impact of Monsters and Monster Studies“, s. 6. Zdůraznění v původním textu.

⁸⁶ Merkelbach, „Volkes Stimme“.

⁸⁷ Zejména Gretti; srov. Merkelbach, „The Monster in Me“, s. 33.

⁸⁸ Cohen, „Monster Culture (Seven Theses)“, s. 6.

⁸⁹ Sauckel, „, Von unberechenbarem Wesen?““, s. 69. „Aufgrund ihrer Funktion als Krisengestalten häufen sich Trickster in den Isländersagas und *Íslendingaþættir*; sie machen ferner das Verhandeln sozialer und kultureller Strukturen sichtbar.“

405 která se rodí právě v době krize,⁹⁰ mediátory sociokulturních struktur a konfliktů. Díky nim se tyto záležitosti stávají uchopitelnými pro dobu, v níž vznikly, takže přispívají k programu psaní „užitečné minulosti“⁹¹ ság o Island'anech. Zároveň se však stávají zprostředkovateli těchto záležitostí pro naši vlastní dobu – ságy čteme prostřednictvím monster, která se v nich objevují.⁹² Monstra jsou tedy postavami třetího hned v několika ohledech: jako postavy transformující hranice, jako zprostředkovatelé, a nakonec jako bytosti, které boří binarity a neustále se z nich znovu vymykají.

Bibliografie

410 České překlady ság

Saga o Egilovi, synu Skallagrímově. Přel. Karel Vrátný. Praha, 1926.

„Sága o Eiríkovi Zrzavém“. Přel. Ladislav Heger. In: *Staroislandské ságy*. Praha: SNKLU, 1965.

„Sága o Gíslim“. Přel. Ladislav Heger. In: *Staroislandské ságy*. Praha: SNKLU, 1965.

Saga o Grettim. Přel. Ladislav Heger. Praha 1957.

415 *Sága o Gunnlaugovi Hadím jazyku*. Přel. Emil Walter. Praha: Ludvík Bradáč, 1919. Dostupné z: <https://runarmal.cz/sagy/saga-o-gunnlaugovi-hadim-jazyku/>.

„Sága o Hørdovi a psancích z ostrova“. Přel. Lucie Korecká. In: Korecká, Lucie. *Sám spatříš svět stínů: Hranice mezi světy v pozdních ságách o Island'anech*. Praha: Herrmann, 2018.

420 „Sága o lidech z Lososího údolí“. Přel. Ladislav Heger. In: *Staroislandské ságy*. Praha: SNKLU, 1965.

„Sága o lidech z údolí Svarfaðardal“. Přel. Lucie Korecká. In: Korecká, Lucie. *Sám spatříš svět stínů: Hranice mezi světy v pozdních ságách o Island'anech*. Praha: Herrmann, 2018.

Saga o lidech z Vatnsdal. Přel. Emil Walter. Turnov: Müller a spol, 1929.

„Sága o Njálovi“. Přel. Ladislav Heger. In: *Staroislandské ságy*. Praha: SNKLU, 1965.

425 *Sága o Volsunzích*. Přel. Leopold Zatočil. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1960.

Ságy v originálním znění

„Flóamanna saga“. In: Þórhallur Vilmundarson & Bjarni Vilhjálmsson (edd.). *Harðar saga*. Íslenzk Fornrit XIII. Reykjavík: Hið Íslenzka Fornritafélag, 1991.

⁹⁰ Cohen, „Monster Culture (Seven Theses)“, s. 6.

⁹¹ K termínu *useful past* viz Whaley, „A Useful Past“. Také Callow, „Reconstructing the Past in Medieval Iceland“, a Tulinius, „The Matter of the North“.

⁹² Cohen, „Monster Culture (Seven Theses)“, s. 4.

- 430 „Gull-Þóris saga“. In: Þórhallur Vilmundarson & Bjarni Vilhjálmsson (edd.). *Harðar saga*. Íslenzk Fornrit XIII. Reykjavík: Hið Íslenzka Fornritafélag, 1991.
- „Gunnars saga Keldugnúpsfífls“. In: Jóhannes Halldórsson (ed.). *Kjalnesinga saga*. Íslenzk Fornrit XIV. Reykjavík: Hið Íslenzka Fornritafélag, 1959.
- „Gunnlaugs saga ormstungu“. In: Sigurður Nordal & Guðni Jónsson (edd.). *Borgfirðinga sögur*. Íslenzk Fornrit III. Reykjavík: Hið Íslenzka Fornritafélag, 1938.
- 435 „Heiðarvíga saga“. In: Sigurður Nordal & Guðni Jónsson (edd.). *Borgfirðinga sögur*. Íslenzk Fornrit III. Reykjavík: Hið Íslenzka Fornritafélag, 1938.
- „Reykdæla saga“. In: Björn Sigfússon (ed.). *Ljósvetninga saga. Reykdæla saga ok Víga-Skútu. Hreiðars þátr*. Íslenzk Fornrit X. Reykjavík: Hið Íslenzka Fornritafélag, 1940.
- „Víga-Glúms saga“. In: Jónas Kristjánsson (ed.). *Eyfirðinga sögur*. Íslenzk Fornrit IX. Reykjavík: 440 Hið Íslenzka Fornritafélag, 1956.
- „Þórðar saga hreðu“. In: Jóhannes Halldórsson (ed.). *Kjalnesinga saga*. Íslenzk Fornrit XIV. Reykjavík: Hið Íslenzka Fornritafélag, 1959.

Ostatní literatura

- 445 Arnórsdóttir, Agnes S. *Property and Virginity: The Christianization of Marriage in Medieval Iceland 1200–1600*. Aarhus: Aarhus University Press, 2010.
- Asma, Stephen T. *On Monsters: An Unnatural History of Our Worst Fears*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Behringer, Wolfgang. „Climatic Change and Witch-Hunting: The Impact of the Little Ice Age on 450 Mentalities“. *Climatic Change* roč. 43 (1999): 335–51.
- Bildhauer, Bettina, a Robert Mills (ed.): *The Monstrous Middle Ages*. Cardiff: University of Wales Press, 2003.
- Blaney, Benjamin. „The Berserk Suitor: The Literary Application of a Stereotyped Theme“. *Scandinavian Studies* roč. 54 (1982): 279–94.
- 455 Callow, Chris. „Reconstructing the Past in Medieval Iceland“. *Early Medieval Europe* roč. 14 (2006): 297–324.
- Cohen, Jeffrey Jerome. „Monster Culture (Seven Theses)“. In: *Monster Theory: Reading Culture*, ed. Jeffrey Jerome Cohen. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.
- (ed.). *Monster Theory: Reading Culture*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.
- 460 Freud, Sigmund. „Něco tísnivého“. In: *Sebrané spisy Sigmunda Freuda. Spisy z let 1917–1920. Dvanáctá kniha*. 1. vyd. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 2003.

- Friðriksdóttir, Jóhanna Katrín. *Women in Old Norse Literature: Bodies, Words, and Power*. New York: Palgrave Macmillan, 2013.
- 465 Friedman, John Block. *The Monstrous Races in Medieval Art and Thought*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1981.
- Grove, Jean M. *The Little Ice Age*. London: Routledge, 2008.
- Grundy, Stephan. „Shapeshifting and Berserkerang“. *Disputatio* roč. 3 (1998): 104–22.
- Guðmundsdóttir, Aðalheiður. „The Werewolf in Medieval Icelandic Literature“. *JEGP* roč. 106 (2007): 277–303.
- 470 Hastrup, Kirsten. „Iceland: Sorcerers and Paganism“. In: Bengt Ankerloo & Gustav Henningsen (edd.). *Early Modern European Witchcraft: Centres and Peripheries*. Oxford: Clarendon Press, 1990.
- 475 Helga Kress. „Óþarfar unnustur áttu.“ Um samband fjölkynngi, kvennafars og karlmennsku í Íslendingasögum“. In: Torfi Tulinius (ed.). *Galdramenn: Galdur og samfélag á miðöldum, Hugvísindastofnun Háskóla Íslands*. Reykjavík, 2008.
- Hoffmann, Richard C. *An Environmental History of Medieval Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
- Hurley, Mary Kate. „Monsters“. In: Albrecht Classen (ed.). *Handbook of Medieval Culture, vol. 2*. Berlin: De Gruyter, 2015.
- 480 Isidore of Seville. *Etymologies*. Přel. Stephen A. Barney et al. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Jakobsson, Ármann. „The Trollish Acts of Þorgrímr the Witch: The Meanings of troll and ergi in Medieval Iceland“. *Saga-Book*, roč. 32, 2008.
- 485 ——— „Vampires and Watchmen: Categorizing the Mediaeval Icelandic Undead“. *JEGP* roč. 110 (2011): 281–300.
- *The Troll Inside You: Paranormal Activity in the Medieval North*. Santa Barbara: punctum books, 2017.
- 490 Koschorke, Albrecht. „Ein neues Paradigma der Kulturwissenschaften“. In: Eva Eßlinger et. al. (edd.). *Die Figur des Dritten. Ein kulturwissenschaftliches Paradigma*. Frankfurt: Suhrkamp, 2010.
- Kristeva, Julia. *Powers of Horror: An Essay on Abjection*. Přel. Leon S. Roudiez. New York: Columbia University Press, 1982.
- 495 McGovern, Thomas, et al. „Landscapes of Settlement in Northern Iceland: Historical Ecology of Human Impact and Climate Fluctuation on the Millennial Scale“. *American Anthropologist* roč. 109 (2007): 27–51.

- Merkelbach, Rebecca. „The Monster in Me: Social Corruption and the Perception of Monstrosity in the Sagas of Icelanders“. *Quaestio Insularis* roč. 15 (2014): 22–37.
- „Volkes Stimme. Interaktion als Dialog in der Konstruktion sozialer Monstrosität in den Isländersagas“. In: Monika Unzeitig et al. (edd.). *Stimme und Performanz in der mittelalterlichen Literatur*. Berlin: De Gruyter, 2017.
- 500 — „He has long forfeited all kinship ties‘: Monstrosity, Familial Disruption, and the Cultural Relevance of the Outlaw Sagas“. *Gripla* roč. 28 (2017): 103–37.
- „Eigi í mannlegu eðli: Shape, Monstrosity and Berserkism in the Íslendingasögur“. In: Santiago Barreiro und Luciana Cordo Russo (edd.). *Shapeshifters in Medieval North Atlantic Literatures*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2018.
- 505 Miller, William Ian. *Bloodtaking and Peacemaking: Feud, Law, and Society in Saga Iceland*. Chicago: University of Chicago Press, 1990.
- „Home and Homelessness in the Middle of Nowhere“. In: Nicholas Howe (ed.). *Home and Homelessness in the Medieval and Renaissance World*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2004.
- 510 Mitchell, Steven. *Witchcraft and Magic in the Nordic Middle Ages*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2011.
- Mittman, Asa Simon. „Introduction. The Impact of Monsters and Monster Studies“. In: Asa Simon Mittman, Peter J. Dendle (ed.). *The Ashgate Research Companion to Monsters and the Monstrous*.
- 515 Farnham: Ashgate, 2012.
- a Peter J. Dendle (ed.). *The Ashgate Research Companion to Monsters and the Monstrous*. Farnham: Ashgate, 2012.
- Morris, Katherine. *Sorceress or Witch? The Image of Gender in Medieval Iceland and Northern Europe*. Lanham: University Press of America, 1991.
- 520 Musharbash, Yasmine. „Introduction. Monsters, Anthropology, and Monster Studies“. In: Yasmine Musharbash & Geir Henning Presterudstuen (edd.). *Monster Anthropology in Australasia and Beyond*. New York: Palgrave Macmillan, 2014.
- Musharbash, Yasmine & Geir Henning Presterudstuen (edd.). *Monster Anthropology in Australasia and Beyond*. New York: Palgrave Macmillan, 2014.
- 525 Ogilvie, Astrid. „The Past Climate and Sea-Ice Record from Iceland, Part 1: Data to A.D. 1780“. *Climatic Change* roč. 6 (1984): 131–52.
- „Climatic Changes in Iceland A.D. 865 to 1598“. *Acta Archaeologica* roč. 61 (1991): 233–51.
- & Trausti Jónsson. „Little Ice Age" Research: A Perspective from Iceland“. *Climatic Change*
- 530 roč. 48 (2001): 9–52.

- & Thomas H. McGovern. „Sagas and Science: Climate and Human Impacts in the North Atlantic“. In: William W. Fitzhugh a Elisabeth I. Ward (edd.). *Vikings. The North Atlantic Saga*. Washington: Smithsonian Institution Press, 2000.
- 535 — & Gísli Pálsson. „Mood, Magic and Metaphor. Allusions to Weather and Climate in the Sagas of Icelanders“. In: Sarah Strauss & Ben Orlove (edd.): *Weather, Climate, Culture, Berg*. Oxford.
- Olsen, Karin a Luuk A.J.R. Houwen (edd.). *Monsters and the Monstrous in Medieval Northwest Europe*. Leuven: Peeters, 2001.
- Phelpstead, Carl. „Ecocriticism and Eyrbyggja saga“. *LSE* roč. 45 (2014): 1–18.
- 540 Pluskowski, Aleksander. *Wolves and the Wilderness in the Middle Ages*. Woodbridge: Boydell, 2006.
- Price, Neil. *The Viking Way: Religion and War in Late Iron Age Scandinavia*. Uppsala: Department of Archaeology and Ancient History, 2002.
- Salisbury, Joyce E. *The Beast Within: Animals in the Middle Ages*. 2. vydání. London: Routledge, 2011.
- 545 Sauckel, Anita. „ ‚Von unberechenbarem Wesen?‘ Der literarische Trickster in den Isländersagas“. *NORDEUROPAforum – Zeitschrift für Kulturstudien*, roč. 2016: 56–73.
- Sauckel, Anita & Jan Alexander van Nahl. „Einleitung zum Themenschwerpunkt: "Figuren des Dritten" in der altnordischen Literatur“. *NORDEUROPAforum – Zeitschrift für Kulturstudien*, roč. 2019: 26–32.
- 550 Shildrick, Margrit. *Embodying the Monster: Encounters with the Vulnerable Self*. London: SAGE Publications, 2001.
- Simek, Rudolf. *Monster im Mittelalter: Die phantastische Welt der Wundervölker und Fabelwesen*. Köln: Böhlau Verlag, 2015.
- 555 — *Trolle: Ihre Geschichte von der nordischen Mythologie bis zum Mittelalter*. Köln: Böhlau Verlag, 2018.
- Simmel, Georg. *Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung*. Leipzig: Duncker & Humblot, 1908.
- Tolley, Clive. „Vǫrðr and Gandr: Helping Spirits in Norse Magic“. *ANF* roč. 110 (1995): 57–75.
- 560 Tulinius, Torfi. „The Matter of the North. Fiction and Uncertain Identities in Thirteenth-Century Iceland“. In: Margaret Clunies Ross (ed.). *Old Icelandic Literature and Society*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Whaley, Diana. „A Useful Past. Historical Writing in Medieval Iceland“. In: Margaret Clunies Ross (ed.). *Old Icelandic Literature and Society*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Wright, Alexa. *Monstrosity: The Human Monster in Visual Culture*. London: I.B. Tauris, 2013.

2 Komentář k překladu

Tato část práce se zaměřuje na proces překladu výchozího textu – proces, který se skládá z několika fází. Jiří Levý rozlišuje fáze tři: pochopení předlohy, interpretaci předlohy a přestylování předlohy.¹ Jako první bude provedena překladatelská analýza výchozího textu, která je klíčovým nástrojem pro co nejlepší pochopení a interpretaci předlohy, a tudíž i pro produkci kvalitního překladu. Poté bude diskutována potenciální zakázka a proces přestylování předlohy, tedy samotný postup překladu – metoda překladu, překladatelské problémy, jejich řešení a překladatelské posuny, ke kterým při procesu překladu došlo.

2.1 Překladatelská analýza

V této části práce se zaměříme na překladatelskou analýzu výchozího textu. Vycházet přitom budeme z modelu Christiane Nord, která rozlišuje vnětextové a vnitřtextové faktory.² Podle Christiane Nord je překladatelská analýza výchozího textu nezbytná k tomu, aby překladatel mohl učinit informovaná rozhodnutí o strategiích překladu a zohlednit komunikační účel cílového textu v daném kulturním a komunikačním kontextu³ – důležité je nejen znalost výchozího a cílového jazyka, ale i porozumění sociálně-kulturním aspektům textu, což právě důkladná analýza usnadňuje.

2.1.1 Vnětextové faktory

2.1.1.1 Autor a vysílatel

Nejprve se zaměříme na faktor autora, který je v tomto případě zároveň vysílatelem výchozího textu. Autorkou výchozího textu je Rebecca Merkelbach, odborná asistentka staroseversko-islandských studií na Univerzitě v Tübingenu. Merkelbach publikuje řadu textů, které se zabývají ságovou literaturou. Její disertační práce byla publikována jako monografie, a to pod názvem *Monsters in Society: Alterity, Transgression, and the Use of the Past in Medieval Iceland* (2019). V tomto textu, stejně jako v naší předloze, se Merkelbach zabývá tématy jako monstrozita, transgrese a společenská alterita ve středověkých islandských textech. Její kratší práce jsou rovněž publikovány v odborných časopisech a kolektivních monografiích.

Současně se Merkelbach mimo jiné zaměřuje na studium postklasických islandských ság (tedy ság sepsaných po roce 1300), kterými se zabývá z pohledu naratologie a kulturní vědy. Její práce se soustředí na stavbu literárních světů, tvorbu postav, přítomnost paranormálních jevů a zobrazení společenské interakce.

Merkelbach se účastní i popularizačních aktivit – v březnu 2023 například přednášela na Univerzitě Karlově v Praze, kde hovořila o monstrozních bytostech v islandských ságách a o traumatu a

¹ Jiří Levý, *Umění překladu* (Panorama, 1983), s. 51–81.

² Srov. Nord, Christiane. *Textanalyse und Übersetzen: theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*, 3. Aufl., (Julius Groos, 1995), s. 40–160.

³ Srov. tamtéž, s. 25–36.

transformaci v postklasických ságách. Objevila se také v podcastech *Saga Thing* a *Nordic Mythology Podcast*, kde diskutovala o staroseverské mytologii a literatuře.

Tématy ságové literatury a monstrozity se tedy autorka zabývá dlouhodobě a je v této oblasti odbornicí.

2.1.1.2 Adresát

Primárním adresátem jsou čtenáři časopisu *NORDEUROPAforum*, tedy lidé, kteří se pohybují v oblasti nordistiky, zejména pak zájemci o ságovou literaturu. Text může ale také oslovit zájemce z jiných oborů, kteří mají rozhled a jsou obeznámeni s akademickým způsobem vyjadřování.

2.1.1.3 Médium, místo a čas

Článek vyšel v roce 2019 v časopise *NORDEUROPAforum – Zeitschrift für Kulturstudien*, odborném časopise kulturních studií se zaměřením na oblasti arktického regionu, severní Evropy, Skandinávie a Baltského regionu. Časopis vychází v němčině, angličtině, finštině a ve skandinávských jazycích a od roku 1991 je vydáván v Berlíně, přičemž jeho současným redakčním sídlem je Ústav pro severoevropská studia Humboldtovy univerzity v Berlíně. Od roku 2006 je časopis přístupný zdarma v digitální formě prostřednictvím repositáře Humboldtovy univerzity. Všechny příspěvky do časopisu jsou před publikací důkladně posouzeny v procesu dvojité anonymní recenze, což zajišťuje vysokou kvalitu obsahu.

2.1.1.4 Záměr a motiv

Záměrem autorky a zároveň i motivem vzniku textu je seznámit čtenáře s konceptem společenské monstrozity a nabídnout komplexní přehled tohoto pojmu. Autorka se zaměřuje na rozvoj teorie společenské monstrozity a na její konkrétní projevy, které dokládá řadou příkladů ze ság o Islanděanech. Výběrem jednotlivých pasáží ze ság poskytuje čtenářům přímý vhled do praktických aplikací tohoto teoretického konceptu, čímž přibližuje, jak se společenská monstrozita manifestuje v literárních textech středověké islandské literatury.

2.1.1.5 Styl a funkce textu

Výchozí text je přesný, srozumitelný, citově nezabarvený, a komplexní – předává odborné informace a podporuje přijetí a aplikaci těchto poznatků čtenářem. Přehlednosti a srozumitelnosti napomáhá horizontální a vertikální členění textu, kterému se budeme věnovat podrobněji v části [2.1.2.1 Téma, obsah a výstavba textu](#). Příznačná je také vysoká míra intertextovosti. Všechny tyto znaky jsou charakteristické pro odborný text.⁴

Dále se zaměříme na funkci výchozího textu – ruský lingvista a literární vědec Roman Jakobson jich rozlišuje šest: referenční, expresivní, konativní, fatickou, metajazykovou a poetickou. Zároveň uvádí, že v každém komunikátu jich najdeme několik, avšak ne všechny jsou stejně prominentní.⁵

⁴ Srov. Marie Čechová, *Současná česká stylistika* (ISV, 2003), s. 175.

⁵ Srov. Jakobson, Roman. „Lingvistika a poetika“ in: *Poetická funkce* (H&H, 1995).

V textu jednoznačně dominuje funkce referenční – hlavním cílem autorky je předání informací a diskutované problematice. Merkelbach velmi často odkazuje na práce jiných badatelů nebo z nich přímo cituje, proto je zde velmi prominentní i funkce metajazyková. Ta se kromě intertextovosti projevuje i jen v rámci výchozího textu, když autorka poznamenává, že se něčím již zabývala, či se tím zabývat bude.

Kromě předání informací je záměrem autorky i etablovat termín společenské monstrozity, a tudíž o něm přesvědčit čtenáře – dá se tedy hovořit i o funkci konativní.

Jako poslední uvedme funkci fatickou, která se projevuje např. v užití řečnických otázek (např. VT 377).

Kromě informací o ságové literatuře článek také nabízí přehled dalších zdrojů a badatelů, kteří se této problematice věnují. Autorka odkazuje na klíčové osobnosti a texty v oblasti studia ságové literatury, což čtenářům usnadňuje hlouběji proniknout do tématu. Tímto způsobem Merkelbach podporuje nejen rozšíření znalostí o ságách, ale také čtenáře podněcuje k dalšímu bádání v oblasti, pokud dané badatele a jejich díla ještě nezná.

2.1.2 Vnitrotextové Faktory

2.1.2.1 Téma, obsah a výstavba textu

Tématem výchozího textu je monstrozita, a to zejména tzv. společenská monstrozita, v ságách o Islanděanech. Autorka analyzuje roli monstrozity jako formy třetí entity (*third term*) v ságách, kde monstrózní postavy narušují sociální a kulturní normy, čímž zpochybňují zavedené hranice.

Text je strukturován s ohledem na jasné tematické členění, které podporuje srozumitelnost a plynulost výkladu. Text začíná uvedením jména autorky a hlavního nadpisu, po němž následuje abstrakt v německém a anglickém jazyce a krátký odstavec pod čarou, který čtenáře stručně seznamuje s autorkou a její prací. Po následuje samotný text článku, který se skládá ze čtyř hlavních částí:

1. Úvod do problematiky (bez nadpisu)
2. „Theorie und Praxis der sozialen Monstrosität“
3. „Soziale Monster als transgressiver *third term*“
4. „*Third terms*, dritte Figuren, und das Spektrum der Monstrosität“ (závěr)

Úvodem Merkelbach uvažuje o konceptu monstrozity a opírá se mimo jiné o práci Jeffreyho Jerome Cohena, který popisuje monstra jako třetí entitu mezi dvěma extrémy. Dále rozebírá, jak byly monstrozita a hybridita vnímány od antiky po středověk. Po úvodu následuje „Theorie und Praxis der sozialen Monstrosität“ – v této kapitole se Merkelbach zabývá konceptem společenské monstrozity v ságách o Islanděanech, přičemž hlavním argumentem je, že monstrozita v tomto kontextu není omezena pouze na fyzickou odlišnost (např. hybridní těla), ale spočívá v chování a

interakci, které narušují společenské normy a ohrožují přežití společnosti. Následující kapitola „Soziale Monster als transgressiver *third term*“ se zaměřuje na analýzu konkrétních příkladů a rozvíjí detaily specifických forem monstrosity. Přechází od obecné teorie k aplikaci na postavy, jako jsou revenanti, berserkové a kouzelníci, a podrobněji zkoumá jejich role v narušování hospodářských, sociálních a kulturních struktur. Tato část se více zabývá praxí než teorií. Na závěr autorka shrnuje probranou problematiku v části „*Third terms, dritte Figuren, und das Spektrum der Monstrosität*“.

Tyto části jsou uspořádány tak, aby logicky gradovaly od teoretického zázemí ke konkrétní aplikaci v textu ság (ačkoliv se nevyhnutelně prolínají), a nakonec k širším závěrům o roli a významu třetích postav v ságové literatuře. Na konci textu najdeme bibliografii, která je rozčleněna na primární a sekundární literaturu.

Text je logický, koherentní a kohezivní také díky prostředkům koheze, kterých autorka užívá – kromě opakování (zejména termínů: *soziale Monstrosität/Monster, Transgressivität*, apod.), substituce (*Figur des Dritten* – *third term*, *Wiedergänger* – *Untote*, apod.) a spojovacích výrazů, jako jsou spojky souřadící i podřadící a příslovce, využívá také odkazů na daná místa v textu:

VT297: Wie in den oben diskutierten Beispielen (...)

VT110: (...) wie oben angenommen (...)

2.1.2.2 Presupozice

Text předpokládá dobrou znalost anglického jazyka – v textu se vedle anglických pojmů objevují i rozsáhlé citace z anglicky psaných prací. Jelikož autorka pracuje se ságovou literaturou v původním znění, v textu se hojně objevuje i staroislandština, kterou autorka ale vždy překládá.

V textu se také objevuje řada nevysvětlených termínů, ať už z oblasti studií ságové literatury (*Íslendingasögur*), nebo z oblasti sociologie (*der Dritte, third term*) – takže lze předpokládat i jejich znalost.

Co se týče znalostí ságové literatury, její znalost není pochopení textu zásadní – autorka vše podstatné důkladně vysvětluje a poskytuje kontext včetně citátů ze ság. Avšak v textu najdeme i několik odkazů na ságové texty, které čtenáři vysvětleny nejsou:

VT 164: (...) man denke an die *úlfahamir* aus der *Völsunga saga* (...)

VT 311: (...) was vor allem in der *Laxdæla saga* der Fall ist, wo Brenna und Skrattavarði zu sichtbaren, greifbaren Erinnerungsorten der monströsen Zauberkundigen und ihrer Disruption werden.

O vlčí kůži (*úlfahamir*) ani o mohyle *Skrattavarði* se autorka v textu zmiňuje jen jednou v uvedených případech a dále komentovány nejsou. Zároveň se ale nejedná o klíčové informace.

2.1.2.3 Nonverbální a suprasegmentální prvky

Nonverbální prvky v textu nefigurují – autorka nevyužívá žádných obrázků, ani grafik. Ale najdeme v něm řadu suprasegmentálních prvků, které zvyšují srozumitelnost a strukturovanost odborného sdělení.

Jak už bylo zmíněno, v textu se objevuje řada citací. Citační styl textu je přizpůsoben pokynům časopisu, ve kterém byl článek publikován, ačkoliv přesně neodpovídá žádnému oficiálnímu stylu. Nejvíce se podobá formátu APA, avšak s použitím poznámek pod čarou namísto vložených citací přímo do textu. Poznámky pod čarou jsou kromě odkazů na použitou literaturu využity i jako prostor pro různé dodatky a vysvětlivky. Tato úprava zahrnuje také rozsáhlé citace, které jsou bez uvozovek, ale odsazené, čímž jsou pro čtenáře vizuálně oddělené od zbytku textu. Kratší citáty autorka uvozuje pomocí bočních uvozovek. V anglických citátech se zároveň objevují dvojité anglické uvozovky.

Uvozovky jsou dále použity k označení překladů staroislandských výrazů a názvů odborných článků, které jsou zmíněny. V textu také najdeme ojedinělý případ, kde autorka používá uvozovky k vyjádření odstupu od výrazu, konkrétně z důvodu obsahu:

VT 217–220: Berserker verletzen nicht nur die körperliche Integrität der Frauen und die Ehre ihrer männlichen Verwandten, die ihren »Besitz« nicht adäquat verteidigen konnten, sondern sie stellen durch ihre sexuelle Aggression auch sicher, dass ihre Monstrosität weitergegeben und in die Gesellschaft, an deren Rand sie sich bewegen, hineingetragen wird.

Autorka také používá kurzivu, a to pro označení cizích výrazů, názvů publikací a samotných ság a kladení důrazu na určité výrazy. Jestliže je zdůrazněný výraz součástí citátu, autorka pod čarou vždy uvádí, jestli je zdůraznění jejím vlastním, nebo jestli pochází již z citovaného zdroje.

Dalším výrazným prvkem je grafické odlišení nadpisů. Hlavní nadpis je zvýrazněn tučným písmem, šedou barvou a velkým fontem, což odpovídá standardům časopisu a je spíše volbou redakce než autorky samotné. Podnadpisy jsou vyznačeny tučně, což vizuálně usnadňuje orientaci ve struktuře textu a napomáhá čtenářům snáze sledovat jednotlivé myšlenkové bloky článku. Všechny nadpisy jsou také v jiném fontu než zbytek textu článku.

2.1.2.4 Lexikum

Výchozí text se vyznačuje spisovným jazykem a neutrálním výrazivem. Důležitou součástí je již zmíněná terminologie, pro niž je charakteristická jednoznačnost a nociónálnost, tj. pojmovost.⁶ V textu se objevují jak termíny domácí, tak termíny mezinárodní.

Kromě (staro-)islandských termínů z oblasti ságových studií v textu ale najdeme i běžná staroislandská slova – to je dáno skutečností, že autorka pracuje se ságovou literaturou v původním znění, nikoliv s překlady. S tím souvisí i řada vlastních jmen, která se v textu objevují

⁶ Srov. Čechová, *Současná česká stylistika*, s. 184–185.

v transliterované podobě včetně koncovky -r, která u maskulina ve staroislandštině i v islandštině značí první pád.

Co se obrazných frází a řečnických figur týče, v textu jich najdeme jen málo – autorka příležitostně užívá řečnických otázek (VT 154–155, VT 377), které souvisí s již zmíněnou fatickou funkcí, a v textu najdeme také jednu frázi (VT 50).

Jako poslední zmiňme zkratky a fráze související s intertextovostí, jako jsou vgl., ebd., hg. a hgg., bd. apod.

2.1.2.5 Syntax

V článku se objevují jednoduché věty ale i dlouhá, někdy velmi rozsáhlá souvětí. V souvětích autorka místo spojek či čárek často používá dvojtečku či dlouhou pomlčku:

VT 36–37: Diese Transgressivität, das gewollte Überschreiten und Brechen von Grenzen und Erwartungen, macht das Monster zu dem, was es ist: das *monstrum*, das, was zeigt und aufzeigt, warnt und mahnt.

Dvojtečkou někdy také naznačuje vztahy mezi větami:

VT 83–85: Zudem sind gerade die Monster, die unserer eigenen Erfahrung der Welt am nächsten kommen, auch die, die am furchterregendsten sind: Wie in Freuds Vorstellung vom Unheimlichen,²¹ sind es diese, zumeist menschlichen Monster, die in ihrer Nähe zur Normalität die Grenzen des Menschseins sprengen.

Text je převážně neosobní a často využívá pasíva, ale najdeme i výpovědi v první osobě, a to jak v hlavním textu, tak v poznámkách pod čarou.

VT 378: Ich habe an anderer Stelle die Rolle der öffentlichen Meinung in Relation zur sozialen Monstrosität der Íslendingasögur diskutiert.

2.2 Fiktivní zakázka

Zakázka významně ovlivňuje finální podobu jazykového sdělení, protože určuje komunikační situaci, v níž text vzniká. Tato situace zahrnuje změny některých klíčových faktorů, jako jsou adresát, místo a čas sdělení, případně i změna charakteru média, ve kterém je text prezentován. Tyto okolnosti ovlivňují formu i obsah textu.

Přestože je text pro účely této práce zkrácený, lze předpokládat, že by v nezkrácené podobě mohl být publikován v odborném časopise zaměřeném na interdisciplinární témata – článek kromě nordistiky zasahuje zejména do sociologie a literární teorie. Alternativně by mohl být publikován jako samostatná monografie, či zařazen do sborníku vydaného například nakladatelstvím *Academia*, kde by našel širší odbornou čtenářskou obec.

Možnou příležitostí k publikaci překladu článku by mohla být hypotetická budoucí přednáška Rebecy Merkelbach v Česku. V takovém případě by mohl být publikován buď samostatně, nebo ve svazku s dalšími z jejich kratších textů, které by tematicky doplňovaly její přednášku a rozšiřovaly diskusi o dané problematice.

2.3 Metoda překladu

Při překladu jakéhokoliv textu je třeba zachovat invariant, jak zdůrazňuje Popovič.⁷ Tímto invariantem (invariantní složkou) je dle Levého v textu odborném pouze denotát⁸ – jádrem je zde tedy význam textu a je třeba vyvarovat se jeho ztrátě. Jelikož je ale cílovým médiem odborný článek, či jiná odborná publikace je potřeba také zachovat odborný jazyk a komplexitu textu. Cílem je i učinit cílový text čtivý pro českého čtenáře, případně i širší publikum.

Překládaný článek je poměrně nový, stojí na dlouhé tradici bádání a text původního podkladu se nemění, a proto je vhodné přistupovat k překladu dokumentárním způsobem, nikoli instrumentálním.⁹ Výchozí text tedy neaktualizujeme – výjimkou je ovšem krátký odstavec, který stručně představuje autorku článku (VT 22–24).

Jiří Levý také rozlišuje metodu iluzionistickou a protiiluzionistickou.¹⁰ Z tohoto úhlu pohledu volíme metodu iluzionistickou, tj. snažíme se vytvořit text, který bude působit jako originál, nikoliv překlad.

2.4 Typologie překladatelských problémů a postupy jejich řešení

Jiří Levý popsal překlad jako rozhodovací proces – překladatel při každém překladu prochází řadou situací, kdy pracuje s množinou alternativních řešení daného překladatelského problému a s definiční a výběrovou instrukcí. Cílem je přitom nalézt ekvivalentní jednotku, tj. jednotku, která odpovídá nejen významem, ale i stylisticky, kontextově a esteticky.¹¹ Při řešení překladatelských problémů je tedy třeba vycházet z principu funkční ekvivalence.¹²

Tento rozhodovací proces se odehrává na několika rovinách a významným zdrojem jsou při něm kromě různých příruček paralelní texty. Nám byly při překladu oporou mimo jiné překlady ságových textů, a to především překlady Ladislava Hegera¹³, Emila Waltera¹⁴, Leopolda Zatočila¹⁵

⁷ Srov. Anton Popovič, *Téoria umeleckého prekladu*, 2. vyd. (Tatran, 1975), s. 79.

⁸ Srov. Levý, *Umění prekladu*, s. 23.

⁹ Srov. Nord, *Textanalyse und Übersetzen*, s. 82–83.

¹⁰ Srov. Levý, *Umění prekladu*, s. 39–40.

¹¹ Jiří Levý, „Geneze a recepcie literárního díla“, in Levý, Jiří. *Bude literární věda exaktní vědou?: Výbor studií* (Československý spisovatel, 1971), s. 72–90.

¹² Ján Vilikovsky, *Překlad jako tvorba* (Ivo Železný, 2002), s. 21–24.

¹³ Ladislav Heger, *Staroseverské ságy* (SNKLU, 1965); Ladislav Heger, *Sága o Grettim* (SNKLHU, 1957); Ladislav Heger, *Sága o Grettim* (Garamond, 2020).

¹⁴ *Sága o Gunnlaugovi Hadím jazyku*, přel. Emil Walter (Ludvík Bradáč, 1919); *Sága o lidech z Vatnsdalur*, přel. Emil Walter (Müller a spol., 1929).

¹⁵ *Sága o Volsunzích*. Přel. Leopold Zatočil (Státní pedagogické nakladatelství, 1960).

a neposledně Lucie Korecké¹⁶, jejíž publikace kromě překladů ság a jiných staroislandských textů obsahuje i jejich studii.

2.4.1 Intertextovost

Primární literatura

Výše zmíněnými překlady jsme pro přiblížení českému čtenáři nahradili původní texty, se kterými pracovala autorka výchozího textu. V praxi to znamená, že jsme během překladu nahrazovali jednotky intertextovosti, od jmen vlastních a zeměpisných po celé citáty, jednotkami, které jsou k nalezení v českých překladech (viz také [2.4.2.2 Staroislandské pojmy](#) a [2.4.2.3. Vlastní jména](#)):

VT 178–179: Im Fall von Qgmundr illi und Þórir þomb in der *Grettis saga* ist diese Assoziation noch deutlicher, denn sie »heulen wie Hunde«, wenn die Berserkerwut sie überkommt.

CT 185–187: V případě Ögmunda Zlého a Thóriho Tětivy v *Sáze o Grettim* je tato asociace ještě značnější – když je posedla berserkská zuřivost „začalli výt jako psi.“

Některé ságy, o kterých se autorka naštěstí jen zmiňuje, dosud do češtiny nebyly přeloženy. Ty jsme tedy pouze převzali z bibliografie výchozího textu a v bibliografii překladu jsme ságové texty rozdělili na české překlady a ságy v původním znění.

Dalším problémem je skutečnost, že jako příběhy původně ústně tradované a až později sepsané se některé ságy dochovaly v několika rukopisech, a tedy v několika podobách, které se od sebe liší. V našem případě se tento problém týká *Ságy o Gíslim* – Merkelbach ve svém článku pracuje s jednou kratší a jednou delší verzí. Zde cituje z delší verze:

VT 201–205: So ist beispielsweise die Unbeliebtheit von Björn inn blakki, und die Angst, die er in anderen Menschen auslöst, direkt an diese sexuelle Bedrohung gekoppelt — sie rahmen seine Taten geradezu ein: »Er war bei allen Leuten verhasst. Er besetzte die Höfe der Männer, wo es ihm passte, und nahm ihre Frauen oder Töchter zu sich ins Bett und behielt sie bei sich solange es ihm gefiel. Alle fürchteten seine Ankunft, und freuten sich, wenn er wieder wegging.«

V češtině máme k dispozici pouze jednu verzi – překlad Ladislava Hegera, který přeložil kratší verzi ságy. Proto není možné dohledat tentýž citát, ale lze ho nahradit výňatkem se stejným jádrem:

P 209–213: Například nepopularita Björna Bledého v a strach, který vyvolává v ostatních lidech, přímo souvisí s touto sexuální hrozbou – přímo se týká jeho činů: „Björn dal Arimu na vybranou: buď aby se s ním bil na ostrově Stokkahólmu v Súrnadalu, anebo aby mu přenechal

¹⁶ Lucie Korecká, *Sám spatříš svět stínů: Hranice mezi světy v pozdních ságách o Island'anech* (Hermann, 2018).

svou ženu. Ari se hned rozhodl, že s ním půjde raději na souboj, než aby potom žil i se svou ženou v hanbě.“

Sekundární literatura

Sekundární literaturu jsme nijak nenahrazovali, ve většině případů by to ani nebylo možné – tyto práce přeloženy většinou nejsou. Výjimkou je například dílo Sigmunda Freuda, na které Merkelbach odkazuje, – namísto německého originálu („Das Unheimliche“) jsme odkazovali na český překlad („Něco tísnivého“):

VT 84–85: Wie in Freuds Vorstellung vom Unheimlichen, sind es diese, zumeist menschlichen Monster, die in ihrer Nähe zur Normalität die Grenzen des Menschseins sprengen.

P 93–95: Stejně jako ve Freudově pojetí tísnivého právě tato, většinou lidská monstra svou blízkostí k normalitě překračují hranice lidskosti.

Ve výchozím textu jsou anglické citáty ponechány v původním znění a v překladu jsme je tak také uváděli. Citáty, které jsou v německém textu vloženy do vět, jsme ale upravili tak, aby v textu překladu mohly stát samostatně, oddělené interpunkcí. Důvodem je zejména odlišnost struktur češtiny a angličtiny – jejich kombinace by mohla působit kostrbatě a rušivě.

VT 9–10: Dieser Artikel nimmt als seinen Ausgangspunkt Cohens Erklärung, dass Monster ein »third term that problematizes the clash of extremes« sind.

P 10–12: Tato práce vychází z tvrzení Jeffreyho J. Cohena: „The monster notoriously appears at times of crisis as a kind of third term that problematizes the clash of two extremes.“

Německé, islandské a jeden švédský citát jsme co nejpřesněji přeložili a původní znění citátu jsme uvedli pod čarou.

V jednom případě jsme také původní zdroj nahradili a uvedli ho jako sekundární, protože není snadno k dispozici (o tomto konkrétněji v části [2.4.2.1 Termíny](#)).

2.4.2 Lexikální rovina

2.4.2.1 Termíny

Jak jsme zjistili při analýze výchozího textu, důležitou součástí článku jsou termíny. Ty je třeba nikoliv doslovně přeložit, nýbrž najít ekvivalent. K tomu slouží především paralelní texty v cílovém jazyce.

Berserkové, revenanti, kouzelníci a psanci

Jako první se zaměříme na označení typů postav, kterými se článek zabývá. Některé z nich jsou snadno přeložitelné – slova *berserk* a *psanec* se objevují v samotných ságách. U zbylých dvou je však potřeba nahlédnout do paralelních textů.

Rebecca Merkelbach ve svém článku používá pojem *der Zauberkundige*, který dobře vystihuje dotyčné postavy – jedná se o běžné lidi, kteří se kouzlům naučili. V češtině se nabízí například překlad *znalci kouzel*, či nějaká delší konstrukce s vedlejší větou přívlastkovou, avšak vzhledem k četnosti výskytu je vhodnější zvolit jednoslovný překlad. V paralelních textech se vyskytují především *čaroděj* (výhradně tento termín využívá například David Šimeček¹⁷) a *kouzelník* (Korecká používá oba), méně se pak vyskytuje slovo *mág*. Jako ekvivalent jsme nakonec určili slovo *kouzelník*, a to na základě jeho čtenějšího výskytu v odborných textech¹⁸ a částečně protože slovo *čaroděj/-nice* se v ságových textech často vyskytuje jako hanlivé.

I v případě revenantů bylo třeba nahlédnout do paralelních textů, ve kterých se běžně objevuje označení *nemrtvý*. V Hegerových překladech jsou tyto postavy označovány jako *mrtví*. Avšak autorka článku klade důraz na to, že v ságách není nejpodstatnější skutečnost, že se jedná o ne-/mrtvé, ačkoliv i ta samozřejmě hraje roli. Důležitější je však to, co posmrtně dělají – jako fyzické hmatatelné bytosti se pohybují mezi živými a působí škody.¹⁹ Proto vedle pojmu *der Untote* přednostně používá termín *Wiedergänger*. Pro cílový text jsme ze stejného důvodu také zvolili dvě různá označení – romanismus²⁰ *revenant*, a substantivizované adjektivum²¹ *nemrtvý*.

Třetí, postava třetího, třetí entita

Autorka v textu používá jak německý termín *der Dritte*, zde nejčastěji ve slovním spojení *Figur des Dritten*, tak anglický termín *third term*. V překladu jsme se rozhodli používat pouze český ekvivalent, a to zejména abychom učinili text plynulejším a rytmičtějším. V závislosti na kontextu jsme termín *třetí*²² spojili se substantivem *entita* (a), nebo *postava* (b) – podobně jako ve výchozím textu:

- (a) VT 388: Somit sprengt das Monster, als *third term* zwischen den Polaritäten (...)
P 388–389: Tím monstrem, jako třetí entita mezi polaritami (...)
- (b) VT 86: Monster sind allerdings nicht nur deshalb als *Figur des Dritten* greifbar.
P 95: Toto však není jediným důvodem, proč monstra můžeme pokládat za postavy třetího.

V uvedeném příkladu (b) zároveň došlo ke změně čísla u substantiva.

Společenská monstra, společenská monstrozita

¹⁷ Srov. David Šimeček, „Magie v islandských pověstech o kraftaskáldech v kontextu staroseverské tradice“, *Religio* roč. 23 (2015): 123–148.

¹⁸ Srov. Korpus SYN, verze 12 ze 29-12-2023 [web]. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2023, <https://korpus.cz/> (poslední přístup: 24-11-2024).

¹⁹ Daniel Farrand a Rebecca Merkelbach (host), „Ep 182 – Monsters in Old Nordic Literature With Rebecca Merkelbach“, *Nordic Mythology Podcast*, 26-11-2023, s. 17:21–17:49, https://youtu.be/UcEHLywtz1w?si=hOmy7r1X4_7PAKEk&t=1041.

²⁰ Srov. Jan Radimský, „Romanismy v českém lexiku“, *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*, https://www.czechency.org/slovník/ROMANISMY_V_ČESKÉM_LEXIKU (poslední přístup: 8-12-2024).

²¹ Srov. Zdenka Rusínová, „Substantivizace adjektiv“, *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*, https://www.czechency.org/slovník/SUBSTANTIVIZACE_ADJEKTIV (poslední přístup: 8-12-2024).

²² Srov. např. Raymond Boudon, *Sociologický slovník*, (Univerzita Palackého, 2004), s. 218.

Při překladu autorčiných pracovních termínů, tedy termínů, které v textu čtenáři představuje,²³ není práce s paralelními texty možností – ekvivalent jednoduše nenajdeme. Proto je třeba postupovat jinak. V případě termínů *soziale Mostrosität* a *soziales Monster* jsme zvolili doslovný překlad, čímž vznikly kalky²⁴ *společenská monstrozita* a *společenské monstrum*.

Ostatní termíny

U zbylých termínů, které se v textu vyskytují méně, jsme také pracovali s paralelními texty.

effikatorische Magie (VT 243) → performativní magie (P 248)

Illusionsmagie (VT 258) → mámení smyslů (P 263)

Wettermagie (VT 274) → magie počasí (P 285)

Bodenerosion (VT 347) → eroze půdy (P 348)

kleine Eiszeit (VT 325) → malá doba ledová (P 328)

natürliche Kapital Islands (VT 344) → přírodní kapitál Islandu (P 346)

Užitečným zdrojem byl také slovník cizích slov²⁵, a to zejména při překladu titulních pojmů *disrupce*, *transgrese* a *monstrozita*.

Na problém jsme narazili při překladu termínu *Erdschichten*.

VT 331–332: Aus diesen Quellen sowie anderen paläoklimatologischen Zeugnissen wie Eiskernbohrungen und Erdschichten lässt sich erschließen, dass vor allem das 14. und 15. Jahrhundert von großer Variabilität gekennzeichnet waren: (...)

Doslovný překlad *zemské vrstvy* by u českého čtenáře mohl vyvolávat představu vrstev, jako jsou zemská kůra, zemský plášť, zemské jádro apod., což zde není žádoucí. Autorka zde zároveň odkazuje na článek²⁶ z roku 1991, který už není běžně dostupný. Proto jsme museli nahlédnout do jiných zdrojů včetně jednoho článku²⁷ od stejné autorky a zjistili jsme, že jako nejvýznamnější zdroje se vedle ledovcových vrtů a letokruhů uvádějí tzv. tefrová vrstva, tj. usazený sopečný popel, a mořské či jezerní usazeniny. Proto jsme zvolili podobně generický, ale zároveň o něco specifičtější termín:

P 333–335: Z těchto pramenů, jakož i z jiných paleoklimatologických svědectví, jako jsou ledovcové vrty nebo sedimenty, lze odvodit, že především 14. a 15. století byla charakterizovaná velkou variabilitou (...)

²³ Srov. Josef Václav Bečka, *Česká stylistika*: (Academia, 1992), s. 74.

²⁴ Srov. Marie Čechová a kol., *Čeština: Řeč a jazyk*, 2., přepracované vydání (ISV, 2000), s. 22 a s. 83.

²⁵ Slovník cizích slov [web], ABZ knihy, a.s., 2005–2024, <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/> (poslední přístup 24-11-2024).

²⁶ Astrid Ogilvie, „Climatic Changes in Iceland A.D. 865 to 1598“, *Acta Archaeologica* roč. 61 (1991): 233–51.

²⁷ Astrid Ogilvie a Trausti Jónsson, „Little Ice Age" Research: A Perspective from Iceland“, *Climatic Change* roč. 48 (2001): 9–52.

Jako primární zdroj jsme zároveň uvedli zmíněný článek, ze kterého jsme čerpali.

2.4.2.2 Staroislandské pojmy

Staroislandské výrazy, které se v textu objevují, jsme rozdělili na dvě skupiny: ságově specifické termíny a běžné staroislandské pojmy. Termíny jsme pro plynulost výkladu uváděli primárně v českém znění a staroislandský pojem jsme při prvním výskytu uváděli v závorkách (a v kurzívě):

VT 162–163: (...) dass sie im *berserksgangr* ihre Form wandeln und zum Tier werden.

P 170–171: (...) že berserkové při *berserkském* zuření (*berserksgangr*) opravdu mění svoji fyzickou podobu z člověka na zvíře.

Běžné výrazy, které autorka uvádí někdy až redundantně, jsme na základě práce s českými překlady ság přeložili do češtiny a staroislandské výrazy jsme zcela vynechali:

VT 261–264: Katla beispielsweise lässt ihren Sohn Oddr erst als *rokkr*, »*Spinnrocken*«, dann als *hafr*, »*Ziegenbock*«, und schließlich als *túngoltr*, »*Eber*« erscheinen, und Skroppa gibt sich und den Bauerntöchtern zunächst das Aussehen von *drei Holzkisten*, *eski þrjú*, und dann das einer Sau mit zwei Ferkeln, *gyltr ein [...] með tveimr grísum*.

P 266–268: Katla v *Sáze o lidech z Eyru* například nejprve vyvolá u svého syna Odda iluzi *kužele na předení*, pak *kozla*, a nakonec *kance*. V *Sáze o Hørðovi* zase Skroppa nejprve sobě a sedlákovým dcerám dá podobu *tří dřevěných beden* a pak podobu *prasnice se dvěma selaty*.

Výjimkou je pasáž, kde autorka uvádí staroislandská označení magie a lidí, kteří ji praktikují:

VT 245–247: Zauberkundige werden als *ffolkunnig/r* oder *margkunnig/r*, »vielwissend«, beschrieben, Magie selbst als *ffolkynngi*, »vielältiges Wissen«, *vísindi* »Kunde«, oder *fræði* »Kenntnis«.

A to zejména protože není možné je zcela nahradit českými pojmy. V českých překladech se o těchto lidech říká, že jsou „znal[i] kouzel“²⁸ či že „[se] vyznají] v kouzlech a podobných věcech“²⁹, i slovo čarodějnice se objevuje poměrně běžně. Magie se pak označuje jako „kouzla a čarodějství“³⁰ či „mocná kouzla“³¹. Skutečnost, že se jedná o schopnosti založené na znalostech vyplývá spíše z kontextu než z konkrétních označení. Proto jsme pro jasnost a jednoznačnost komunikátu uvedli staroislandská označení a jejich doslovné překlady:

²⁸ *Staroislandské ságy* (SNKLU, 1965), s. 336.

²⁹ *Saga o Grettim* (SNKLHU, 1957), s. 213.

³⁰ *Staroislandské ságy*, s. 146.

³¹ Tamtéž, s. 247.

P 251–253: Kouzelníci jsou v původních textech popisováni jako *ffjolkunnig/r* „znalí kouzel“ nebo *margkunnig/r* „mnohovědoucí“, magie sama jako *ffjolkynngi* „rozmanité vědění“, *visindi* „věda“ nebo *fræði* „znalost“.

2.4.2.3 Vlastní jména

V původních ságových textech se jména mužských postav objevují s koncovkou -r, jak je uvádí i Merkelbach. Avšak v českých překladech tato jména byla přizpůsobena českému jazyku, což znamená, že koncovka -r byla obvykle vypuštěna. Ačkoliv se v českých odborných textech koncovka někdy zachovává, zvolili jsme vzhledem k iluzionistické metodě překladu varianty z českých překladů ságové literatury.

Zmínit zde můžeme i jména citovaných autorů – ta byla ponechána beze změny a jména žen nebyla přechylována.

2.4.2.4 Kompozita

Němčina užívá kompozit (složenin) mnohem hojněji než čeština,³² proto je často třeba přeložit je pomocí jiných druhů jazykových jednotek – níže byla kompozita nahrazena jednoduchým podstatným jménem (a), substantivem s přívlaskem neshodným (b), vynecháním (c), opisem (d).

- (a) **VT 76–78:** Denn anders als teils angenommen, sind Monster nicht nur »Mischungen und Bastardisierungen binärer Zurechnungskategorien« (...) **P 85–86:** Monstra totiž nejsou jen kombinací a bastardizací binárních kategorií (...)
- (b) **VT 137–138:** (...) spielt das Am-Leben-Hängen der Untoten eine große Rolle. **P 145–146:** Ale lpění revenantů na životě hraje významnou roli (...)
- (c) **VT 162–163:** Es wurde vielfach davon ausgegangen, dass Berserker echte Gestaltwandler sind, also dass sie im *berserksgangr* ihre Form wandeln und zum Tier werden. **P 170–171:** Často se předpokládá, že berserkové při berserkském zuření (*berserksgangr*) opravdu mění svoji fyzickou podobu z člověka na zvíře.
- (d)
 - a. **VT 332–333:** In manchen Jahrzehnten erhöhte sich das Seeisvorkommen, (...) **P 335:** (...) v některých desetiletích došlo k nárůstu mořského ledu, (...)
 - b. **VT 137–138:** Aber auch bei den Fróðá-Wundern spielt das Am-Leben-Hängen der Untoten eine große Rolle. Die Wiedergänger sitzen in der Halle, die nicht mehr ihnen gehört, (...) **P 145–147:** Ale lpění revenantů na životě hraje významnou roli také v *Sáze o lidech z Eyru*. Revenanti se zde zdržují v na dvorci Fróðá, který jim už nepatří, (...)

³² Srov. Čechová a kol., *Čeština: Řeč a jazyk*, s. 22.

Při opisu (d) zároveň dochází k narušení původní syntaktické struktury – v prvním uvedeném příkladu jsme například změnili podmět, ve druhém příkladu jsme i doplnili kontext a došlo k přesunutí informace, tj. ke kompenzaci.

2.4.2.5 Verbonominální spojení

Ve výchozím textu se objevují i tzv. verbonominální spojení (Funktionsverbgefüge), která se běžně používají v němčině. Jedná se o spojení nominální fráze a slovesa, přičemž sloveso je významově prázdné a nositelem významu je nominální část spojení.³³ V češtině verbonominální spojení také používáme, ale ne vždy se najde spojení ekvivalentní. V překladu jsme několik málo těchto predikátů, které se v něm objevily, nahradili jednoduchým (a), či souslovným (b) slovesným přísudkem³⁴:

- (a) **VT 149:** Nur Óláfr pái kann den Wiedergänger überwinden und seinem Spuk ein Ende setzen.
P 157–158: Až Oláfu Pávovi se podaří nad ním zvítězit a jeho strašení ukončit.
- (b) **VT 86–87:** Ihre kulturelle Spezifität macht sie zu einem der ausdrucksstärksten Bedeutungsträger, der der Kulturwissenschaft zur Verfügung steht, (...)
P 95–97: Jejich kulturní specifická je činí jedněmi z nejvýraznějších nositelů významu, které mají kulturní studia k dispozici.

Modální konstrukce jsme případně také sestavovali s plnovýznamovými slovesy:

- VT 135–137:** Wie Drachen, die Ausgeburt der Habgier, sitzen sie auf ihrem Besitz und lassen nicht zu, dass die nächste Generation davon Gebrauch machen kann.
- P 144–145:** Stejně jako draci, zplození chamtivosti, sedí na svém majetku a nedovolují příští generaci, aby jej mohla využít.

2.4.3 Morfosyntaktická rovina

2.4.3.1 Slovesný rod

Němčina i čeština rozlišují aktivum (slovesný rod činný) a pasivum (slovesný rod trpný). V češtině se pasivum dělí na opisné a zvrtné,³⁵ zatímco v němčině rozlišujeme pasivum průběhové a stavové.³⁶

Čeština pasivum nepoužívá zdaleka tak často jako němčina, ale musíme vzít v potaz, že v odborném stylu je pro svoji neosobnost užíváno častěji než za jiných okolností.³⁷ Proto jsme jej v některých případech zachovali:

³³ Srov. Geshard Helbig a Joachim Buscha, *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht* (Langenscheidt, 2001), s. 68–70.

³⁴ Čechová a kol., *Čeština: Řeč a jazyk*, s. 288–289.

³⁵ Srov. Miroslav Grepl, *Příruční mluvnice češtiny*, (NLN, 1995), s. 323–324.

³⁶ Srov. Helbig a Buscha, *Deutsche Grammatik*, s. 143.

³⁷ Srov. Čechová, *Současná česká stylistika*, s. 117.

VT 165: Bei keinem der 21 Männer, die in dieser Gattung als *berserkr* bezeichnet werden, (...)

P 174: O žádném z 21 mužů popsaných v tomto žánru jako berserk není psáno, (...)

Případně jsme německé průběhové pasivum nahradili českým pasivem zvratným:

VT 172–173: Über ihn wird gesagt, dass er »anfing, fürchterlich zu heulen und in seinen Schild biss«

P 180–181: ...píše se o něm, že když ho přepadla zuřivost, „začal hrozně řvát a kousal do svého štítu.

Dalším řešením, které zachovává neosobnost výroku, je konstrukce s neurčitým podmětem³⁸:

VT 243–244: (...) da diese meist zum Schaden anderer eingesetzt wird und so im Kontext der Diskussion zu sozialer Monstrosität verstanden werden kann.

P 248–250: (...) protože tato magie se většinou používá ke škodě druhých a lze ji tak vyložit v kontextu diskuse o společenské monstrozitě.

Neosobnost jsme zachovávali také pomocí autorského plurálu:

VT 174–175: Ähnlich werden Halli und Leiknir in der *Eyrbyggja saga* beschrieben: (...)

P 182–183: Podobné charakteristiky najdeme i u Halliho a Leikniho v *Sáze o lidech z Eyr*: (...)

2.4.3.2 Slovesný vid

Další gramatickou kategorií slovesa, kterou máme v češtině, je slovesný vid (aspekt). Vid vyjadřuje dokonavost či nedokonavost daného slovesa, tj. jeho ucelenost či jeho průběhovitost.³⁹ Německá slovesa tuto významovou složku nemají, proto je při překládání třeba slovesnému vidu věnovat pozornost.

Zde jsme například pro vyjádření průběhovitosti a trvalosti hrozby, kterou monstra představují, zvolili nedokonavý tvar:

VT 131–133: Hinter dieser Grenzüberschreitung und der Angst, die sie in denen erweckt, die mit ihr konfrontiert werden, steckt zum einen die Urangst des Menschen, dass die Toten nicht in ihren Gräbern bleiben, sondern zurück zu den Lebenden kommen und sie bedrohen.

³⁸ Srov. Petr Karlík, „Podmět“, CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, <https://www.czechency.org/slovník/PODMĚT>, (poslední přístup: 11-12-2024).

³⁹ Srov. Grepl, *Příruční mluvnice češtiny*, s. 318.

P 140–141: Za touto transgresí a strachem, který v lidech probouzí, stojí na jedné straně prvotní lidský strach, že mrtví nezůstanou v hrobech, ale vrátí se mezi živé a budou je ohrožovat.

2.4.3.3 Zájmeno *man*

Německé zájmeno *man* záleže na kontextu můžeme chápat jako *každý, někdo, kdosi, kdokoliv*.⁴⁰ Důležitá je zde opět neosobnost těchto konstrukcí. V češtině máme na výběr z několika různých ekvivalentů, jako jsou například autorský plurál (a) nebo zvrtné pasivum (b):

- (a) **VT 112:** Wenn man somit vom Vorkommen sozialer Monster in diesen Texten ausgehen kann...
- P 120:** Vycházíme-li tedy z toho, že se v těchto textech společenská monstra vyskytují...
- (b) **VT 139–140:** Als man sie endlich mit den gesellschaftlichen und religiösen Mitteln von Gericht und Messe vertreiben kann,
- P 147–148:** Když se je nakonec podají společenskými a náboženskými prostředky soudu a mše vyhnat,

2.4.4 Syntaktická rovina

2.4.4.1 Rozvité nominální větné členy

Němčina má sklon k nominálnosti – běžně se v ní objevují rozvětvené nominální větné členy s řadou přívlastků, které v češtině působí nepřirozeně a rušivě. Proto je třeba vyhnout se doslovným překladům a přívlastky nějak nahradit.

Pro rozvolnění syntaktické struktury se nabízí např. užití vedlejší věty přívlastkové:

- VT 107:** (...) hybride, gegen das gesellschaftliche Wohl agierende Figuren (...)
- P 115–116:** Jsou hybridními postavami, které vystupují proti společenskému dobru (...)
- VT 190–191:** Auch in diesem Fall lauern in dem durch das Monster geöffneten Raum zwischen scheinbar stabilen Polaritäten gesellschaftliche Ängste.
- P 198–199:** I v tomto případě v meziprostorech, které monstra mezi zdánlivě stabilními polaritami odhalují, najdeme společenské obavy.

V některých případech zároveň došlo ke změně předmětu (a) nebo podmětu (b), tj. k modulaci:

- VT 31–32:** Spätestens seit Jeffrey Jerome Cohens 1996 erschienenem Artikel »Monster Culture (Seven Theses)« sind Monster zu (...)
- P 39–40:** Nejpozději v roce 1996, kdy vyšel článek Jeffreyho J. Cohena „Monster Culture (Seven Theses)“, se monstra stala (...)

⁴⁰ Srov. František Štícha, *Česko-německá srovnávací gramatika* (Argo, 2003), s. 514.

VT 133–134: Zum anderen liegt in der den Isländersagas spezifischen Transgression der Untoten eine weitere Angst (...)

P 141–143: Na druhé straně s sebou transgrese nemrtvých, specifická pro ságy o Island'anech, nese jeden další strach (...)

2.4.4.2 Slovosled

Dalším jazykovým rozdílem, na který se při překladu z němčiny musíme zaměřit, je slovosled. Jak uvádí Štícha, rozlišujeme slovosled gramatický a slovosled aktuální.⁴¹ V němčině patří gramatický slovosled k centrálním gramatickým jevům⁴² – pořádek slov se řídí danými pravidly a aktuálnost vyjadřujeme pomocí jiných prostředků. V češtině je naopak gramatický slovosled volnější a aktuální členění větné hraje důležitou roli. Proto je při překladu často potřeba pořádek slov změnit – zejména přesunout réma, tedy novou či důležitou informaci, na konec věty:

VT 124–126: Natürlich sind einzelne, besonders antagonistische Untote wie Glámr oder Þórólfr bægifótr problematischer in ihrer Disruption, da sie das Über- und Weiterleben der Gemeinschaft durch ihren Spuk unmöglich machen.

P 133–135: Samozřejmě, že jednotliví, zejména antagonističtí nemrtví, jako je Glám nebo Tóroolf Kulhavý, jsou ve své disrupci problematičtější, protože svým strašením znemožňují komunitě vůbec přežít.

VT 212–213: Genauso ist es in der *Egils saga* erst das Weinen der namentlich nicht bekannten Schwester von Friðgeirr, das Egill auf die drohende Ankunft des Berserkers Ljótr inn bleiki aufmerksam macht.

P 219–221: Také Egila na hrozbu, kterou je příchod berserka Ljóta Bledého, upozorní teprve pláč Fridgeirovy nejménované sestry.

VT 229–231: Zudem wird die Zustimmung der Ehepartner, die ab dem späten 13. Jahrhundert auch in Island immer größere Signifikanz erlangte, durch die Aggression des Berserkers vollständig negiert, da weder die Frau noch ihre Familie der Verbindung zustimmen.

P 235–236: A jelikož ani žena, ani její rodina styk s berserkem neschvalují, je berserkskou agresí zcela negován i souhlas manžela, který od konce 13. století i na Islandu nabývá na významu.

Syntaktická dekonverzace a kondenzace

Jak jsme zjistili, v původním textu se objevují rozsáhlá souvětí, která se v odborných textech rozvíjejících složité myšlenky objevují běžně. Avšak němčina má tendenci složitá souvětí s řadou vedlejších vět užívat častěji a běžněji. Proto je místy žádoucí souvětí zkrátit a tím čtenáři usnadnit příjem informací:

⁴¹ Srov. Štícha, s. 122.

⁴² Tamtéž, s. 133.

VT 106–109: Die sozialen Monster der *Íslendingasögur* sind somit in ihrer gesellschaftlichen und paranormalen Grenzüberschreitung hybride, gegen das gesellschaftliche Wohl agierende Figuren, deren Verhalten das Fortbestehen der Gemeinschaft gefährdet, indem die Interaktion zwischen den Mitgliedern dieser Gemeinschaft und deren wirtschaftliches Überleben unmöglich gemacht werden.

P 115–117: Společenská monstra v ságách o Island'anech překračují hranice společenské i paranormální. Jsou hybridními postavami, které vystupují proti společenskému dobru a jejichž chování ohrožuje budoucnost společnosti tím, že jejím příslušníkům znemožňuje hospodařit, a tím i přežívat.

VT 160–162: Ähnliches sieht man auch im Fall von Berserkern, denn sie sind Figuren, die sich zwischen Mensch und Tier bewegen und die scheinbar starren Grenzen zwischen diesen ontologischen Kategorien durch ihre Transgression verschwimmen lassen.

P 168–170: Něco podobného můžeme pozorovat i v případě berserků. Jedná se o bytosti, které se pohybují mezi člověkem a zvířetem, čímž stírají zdánlivě neměnné hranice mezi těmito ontologickými kategoriemi.

Nejčastěji jsme dekondenzovali, ale v některých případech jsme věty i spojovali v jedno souvětí. Zde jsme navázali na větu jednoduchou pomocí pomlčky a zároveň jsme v navazujícím souvětí středník nahradili tečkou – díky spojovacímu výrazu *tedy* je návaznost i takto zřetelná.

VT 172–174: Beispielhaft ist hier die Beschreibung von Ljótr inn bleiki aus der *Egils saga*. Über ihn wird gesagt, dass er »anfang, fürchterlich zu heulen und in seinen Schild biss«, wenn der berserksgangr ihn überkam; somit verhält er sich unmenschlich in seinem Heulen und Schildbeißen.

P 180–182: Jako příklad uveďme popis Ljóta Bledého ze *Ságy o Egilovi* – píše se o něm, že když ho přepadla zuřivost, „začal hrozně řvátí a kousal do svého štítu.“ Svým chováním se tedy vzdaluje člověku a přibližuje se zvířeti.

2.4.5 Pragmatická rovina

2.4.5.1 Vynechávky kvůli zkrácení textu

Jelikož byl původní text zkrácen, bylo třeba v textu překladu odstranit odkazy na část textu, která již není jeho součástí. Autorka zároveň ale pro úplnost vyjádření opakuje klíčové informace, takže tyto úpravy nejsou rozsáhlé:

VT 191–192: Wie oben ausgeführt, wird das Berserkertum in den *Íslendingasögur* als etwas dargestellt, was sich von Vater zu Sohn vererben lässt.

P 199–200: Berserkská zuřivost je v ságách o Island'anech vykreslena jako něco, co se může dědit z otce na syna.

VT 198–200: Dies klang bereits in der Diskussion ihrer wirtschaftlichen Disruption an, denn Berserker bedrohen den Besitz gewöhnlicher Bauern — und dazu gehören im Kontext der mittelalterlichen Gesellschaft Islands eben auch die Frauen, die auf dem Hof leben.

P 207–208: Svým chováním totiž narušují chod hospodářství, protože ohrožují majetek obyčejných rolníků – a v kontextu středověké islandské společnosti se *majetek* vztahuje i na ženy, které na statku žijí.

V některých případech jsme však vynechali i celá souvětí:

VT 222–223: Die extremen Konsequenzen des Handelns eines zu einer hochrangigen isländischen Familie gehörenden Berserkers sind, wie oben angesprochen, in der *Svarfðæla saga* gut sichtbar.

V tomto případě by totiž nedávalo smysl vynechat pouze samotnou frázi *wie oben angesprochen*, protože autorka myšlenku neopakuje ani ji dále nerozvíjí, pouze zmiňuje již diskutovaný příklad.

2.4.6 Stylistická rovina

2.4.6.1 Členění textu

Do členění textu, které je důležitým prvkem odborného funkčního stylu⁴³ jsme zasahovali minimálně. Jak jsme zjistili při překladatelské analýze, text jako celek je kohezivní a koherentní. Proto jsme se drželi původní struktury.

Zachovali jsme poznámky pod čarou, a to zejména z toho důvodu, že odkazů na primární či sekundární literaturu se v textu objevuje opravdu spousta. Původní citační styl, který se vymyká citačním normám, jsme ale zachovat nemohli. Jelikož pro čtenáře je praktičtější mít k dispozici poznámky, které uvádějí název daného díla, jako citační styl jsme pro účel této práce zvolili chicagské citace se zkrácenými poznámkami a bibliografií.⁴⁴

Dále jsme pro grafické oddělení abstraktů a informací o autorce od samotného textu článku doplnili nadpis k úvodu (P 37), přičemž našim cílem bylo stručně a neutrálně vystihnout obsah pasáže. Doplněný nadpis jsme společně se zbylými nadpisy zvýraznili tučným písmem a mírně větším písmem. Hlavní nadpis, tj. název článku, který se skládá z nadpisu a podnadpisu, jsme uvedli bez dvojtečky, která je ve výchozím německém textu. Podobně jako ve výchozím textu jsme hlavní nadpis graficky odlišili velkým písmem, přičemž podnadpis je o dvě velikosti menší. Další odlišností od textu výchozího je, že jsme u všech nadpisů zachovali patkové písmo.

Dalším prostředkem členění textu, kterého jsme při překládání využili, jsou závorky. V závorkách jsme uváděli především ságově-specifické islandské pojmy, které ale mají ekvivalent v češtině. Také jsme zachovali vysvětlivky či doplnění v závorkách, které se objevily ve výchozím textu.

⁴³ Srov. Michal Křístek, „Vertikální členění textu“, CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, https://www.czechency.org/slovník/VERTIKÁLNÍ_ČLENĚNÍ_TEXTU (poslední přístup: 7-12-2024); Marie Krčmová, „Horizontální členění textu“, CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, https://www.czechency.org/slovník/HORIZONTÁLNÍ_ČLENĚNÍ_TEXTU (poslední přístup: 7-12-2024).

⁴⁴ Srov. The Chicago Manual of Style [web], <https://www.chicagomanualofstyle.org/> (poslední přístup 12-11-2024).

2.4.6.2 Interpunkce a suprasegmentální prvky

Dvojtečka

Dvojtečka má několik funkcí a v češtině a němčině jsou tyto funkce podobné – používá mimo jiné se při výčtech, jako signalizace vysvětlení či odůvodnění.⁴⁵ Avšak v češtině se nepoužívá zdaleka tak často⁴⁶ – jako signalizaci vysvětlení/odůvodnění častěji narazíme na pomlčku či nějakou spojku. V překladu se proto dvojtečka objevuje mnohem méně než v textu výchozím.

Dvojtečku často nahrazuje pomlčka:

VT 133–134: Zum anderen liegt in der den Isländersagas spezifischen Transgression der Untoten eine weitere Angst: Dass die Toten nicht loslassen können, was sie im Leben hatten.

P 141–143: Na druhé straně s sebou transgrese nemrtvých, specifická pro ságy o Island'anech, nese jeden další strach – že mrtví nejsou schopní opustit to, co měli v životě.

Ale například při výčtech (a) a uvozování citátů (b) jsme i v překladu používali dvojtečku:

(a) **VT 404–406:** So sind Monster gleich in mehrfacher Hinsicht eine Figur des Dritten: als Grenzwandler, als Vermittler, und schlussendlich als Wesen, die Binaritäten kollabieren lassen und immer aufs Neue aus ihnen hervorbrechen.

P 405–407: Monstra jsou tedy postavami třetího hned v několika ohledech: jako postavy transformující hranice, jako zprostředkovatelé, a nakonec jako bytosti, které boří binarity a neustále se z nich znovu vymykají.

(b) **VT 202–203:** (...) sie rahmen seine Taten geradezu ein: »Er war bei allen Leuten verhasst (...)«

P 210–211: (...) přímo se týká jeho činů: „Björn dal Arimu na vybranou (...)“

Pomlčka

Merkelbach velmi často používá pomlčky, konkrétně pomlčku dlouhou. V překladu jsme pomlčky většinou přenesli i do textu překladu, ale místo pomlčky dlouhé jsme používali krátkou pomlčku – jejich funkce je totožná, důležité je ale používat pomlčky jednotně.⁴⁷ Výjimkou jsou případy, kde se pomlček objevovalo až příliš a šlo je nahradit jiným prostředkem, například čárkou:

VT 388–390: Somit sprengt das Monster, als *third term* zwischen den Polaritäten — als Wesen, das allen Versuchen, es in eine systematische Strukturierung zu inkludieren, widersteht — am Ende sogar die Struktur, die es selbst nicht länger fassen kann: die scheinbar feststehende Dichotomie zwischen Monster und Nicht-Monster.

⁴⁵ Internetová jazyková příručka [web], <https://prirucka.ujc.cas.cz/> (poslední přístup 10-12-2024); Duden [web], <https://www.duden.de/> (poslední přístup 10-12-2024).

⁴⁶ Srov. Čechová a kol., *Čeština: Řeč a jazyk*, s. 52, 54.

⁴⁷ Srov. Internetová jazyková příručka [web], <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=165> (poslední přístup 11-12-2024).

P 387–390: Tím monstrum, jako třetí entita mezi polaritami, jako bytost, která odolává všem pokusům o začlenění do systematických kategorií, nakonec rozbíjí i strukturu, kterou už samo nemůže uchopit, – zdánlivě pevnou dichotomií mezi monstrem a nemonstrem.

Ve výchozím textu je v souvětí kromě dvou pomlček použita i dvojtečka, kterou jsme v překladu nahradili pomlčkou. Aby vysoká koncentrace pomlček nenarušovala plynulost a rytmus výkladu, nahradili jsme je čárkami.

V některých případech jsme naopak pomlčku přidali. Zde jsme jí nahradili německou konstrukcí *zu* + infinitiv:

VT 150–151: (...) also hat Hrapp schlussendlich vielleicht doch sein Ziel erreicht, den Hof für sich zu behalten.

P 158–159: (...) takže Hrapp možná nakonec dosáhl svého cíle – ponechat si statek pro sebe.

2.4.6.3 *Dies*

Jak jsme již zmínili, mezi hlavní rysy odborného funkčního stylu patří jednoznačnost a úplnost sdělení. Z tohoto důvodu je nežádoucí uvozovat odstavec zájmenem *to*, jak se běžně dělá v němčině. Proto jsme toto zájmeno nahradili substantivem a vedlejší větou přívlastkovou:

VT 321–322: Dies ist besonders relevant, da die *Íslendingasögur* als kulturelle Produkte des Hoch- und Spätmittelalters zu einer Zeit niedergeschrieben und überliefert wurden, in der sich das Klima in ganz Europa immer mehr verschlechterte.

P 323–325: Skutečnost, že kouzelníci zosobňují strach z disruptivní přírody, je zvláště důležitá z toho důvodu, že jako kulturní památky vrcholného a pozdního středověku byly ságy o Islandčanech zapisovány a šířeny v době, kdy se klima v Evropě stále více zhoršovalo.

2.5 Překladatelské posuny

Jak uvádí Edita Gromová⁴⁸, k posunům při překladu dochází z důvodu rozdílných povah výchozího a cílového textu – liší se jazykově, kulturně a literárně. Tyto rozdíly vytváří jisté napětí mezi originálem a překladem a toto napětí je třeba pomocí posunů vyrovnat.⁴⁹

Je ale nutno poznamenat, že při překladu nedochází pouze k posunům konstitutivním/objektivním – roli zde hraje i subjektivní instrukce, proto dochází i k individuálním/subjektivním posunům.⁵⁰

⁴⁸ Srov. Edita Gromová, *Úvod do translologie* (Univerzita Konstantína Filozofa, 2009), s. 56.

⁴⁹ Popovič, *Téoria umeleckého prekladu*, s. 134–135.

⁵⁰ Tamtéž, s. 123 a s. 132.

2.5.1 Aktualizace

Jako metodu překladu jsme zvolili metodu dokumentární (viz [2.3 Metoda překladu](#)), což znamená, že jsme text neaktualizovali. Výjimkou jsou ale informace o autorce textu, které je potřeba v případě publikace překladu aktualizovat.

VT 22–24: Rebecca Merkelbach ist Postdoktorandin in der Skandinavistik der Universität Tübingen. Sie wurde 2017 an der University of Cambridge promoviert. Ihre Dissertation ist 2019 unter dem Titel »Monsters in Society: Alterity, Transgression, and the Use of the Past in Medieval Iceland« erschienen.

P 33–37: Rebecca Merkelbach je odbornou asistentkou skandinávských studií na univerzitě v německém Tübingenu. V roce 2017 získala doktorát na Univerzitě v Cambridge. Její disertační práce byla publikována v roce 2019 pod názvem *Monsters in Society: Alterity, Transgression, and the Use of the Past in Medieval Iceland*. V roce 2024 také vydala knihu *Rogue Sagas: Story, World, and Character in the Late Medieval Íslendingasögur*.

2.5.2 Intelektualizace (explicitace)

Překladatel, jakožto zprostředkovatel komunikace zlogičťuje text, vykládá nedořečené a formálně vyjadřuje syntaktické vztahy, tedy intelektualizuje.⁵¹ Tyto posuny jsou dané odlišností adresátů textu výchozího a textu cílového, tedy kulturními rozdíly a rozdílnými presupozicemi.

Kontext jsme doplňovali zejména v případech, kdy čtenářovo porozumění bylo závislé na jeho znalostech ságových textů – ať už se jednalo o kontext, o který jsme přišli zkrácením textu (a), či o kontext zcela chybějící (b).

(a) **VT 137–139:** Aber auch bei den Fróðá-Wundern spielt das Am-Leben-Hängen der Untoten eine große Rolle. Die Wiedergänger sitzen in der Halle, die nicht mehr ihnen gehört, und versuchen sich an einem Feuer zu wärmen, das den Lebenden nutzen soll.

P 152–154: Ale lpění revenantů na životě hraje významnou roli také v *Sáze o lidech z Eyru* – revenanti se zde zdržují na dvorci Fróda, který jim už nepatří, a snaží se ohřát u ohně, který má přinášet užitek živým.

(b) **VT 300–301:** Auf Drangey angekommen, wird er zum Katalysator von Grettirs Untergang.

P 312–316: Jakmile prokletý pařez doputuje na ostrov Drangey, stává se katalyzátorem Grettiho pádu.

Ve výše uvedeném příkladu (a) zároveň došlo k přesunutí informace, tj. ke **kompenzaci**.

Intelektualizace však nemusí být motivována snahou zlogičťovat. Zde jsme jí využili, abychom mohli uvést zeměpisný název v prvním pádě:

VT 310–311: (...) was vor allem in der *Laxdæla saga* der Fall ist, wo Brenna und Skrattavarði zu sichtbaren, greifbaren Erinnerungsorten der monströsen Zauberkundigen und

⁵¹ Levý, *Umění překladu*, s. 126–140.

ihrer Disruption werden.

P 325–328: Toho si můžeme všimnout zejména v *Sáze o lidech z Lososiho údolí*, kde se kromě již zmíněného svahu Brenna i Skrattavardi, místo ukamenování kouzelníků Kotkela a Grímy, stávají viditelnými, hmatatelnými připomínkami monstrózních kouzelníků a jejich disrupce.

Explokovali jsme také termín *Íslendingasögur* a termín Georga Simmela *třetí*, které jsou klíčové pro porozumění textu, a to pomocí poznámek pod čarou (P pozn. 1 a 2).

2.5.3 Implicitace

Opakem intelektualizace (explicitace) je implicitace. Zde naopak dochází k vynechání složky významu.

Zde jsme vynechali přívlastek, částečně z důvodu redundance a částečně abychom se vyhnuli opakování morfému *les*:

VT 345–346: Vor allem die Einführung von Weidetieren wie Schafen, vor allem aber Ziegen und Schweinen, sowie die Abholzung der isländischen Wälder hatte bereits zu Bodenerosion geführt (...)

P 364–365: Zejména zavedení pastvy zvířat, jako jsou ovce, ale zejména kozy a prasata, a odlesňování již způsobily erozi půdy (...)

2.5.4 Antonymická změna

Při tomto posunu dochází k vyjádření totožné myšlenky prostřednictvím náhrady kladného výrazu výrazem antonymickým a negací, či naopak.⁵² Antonymické změny jsme využívali, zejména abychom co nejlépe zachovali plynulost a jasnost výkladu.

VT 156–158: Denn ohne die Sicherheit, dass die Elterngeneration ihren Besitz nach dem Tod an ihre Kinder übergibt, kann in einer Gesellschaft wie der des mittelalterlichen Islands das Überleben kommender Generationen nicht gesichert werden.

P 173–174: Bez jistoty, že generace rodičů odkáže majetek svým dětem, je totiž přežití budoucích generací ve společnosti středověkého Islandu ohroženo.

2.5.5 Generalizace

Pod pojmem generalizace se rozumí použití výrazu obecného místo výrazu konkrétního.⁵³ Levý ve prostřednictví studií zjistil, že překladatelé mají sklon k používání obecných výrazů, což označuje za špatný překladatelský styl – výsledkem bývá bezbarvý a nekonkrétní komunikát.⁵⁴ Jak jsme také nastínili při volbě překladatelské metody, je důležité vyvarovat se značným výrazovým posunům. Generalizovali jsme proto minimálně.

⁵² Srov. Dagmar Knittlová a kol., *Překlad a překládání* (Univerzita Palackého v Olomouci, 2010), s. 61.

⁵³ Tamtéž, s. 59–60.

⁵⁴ Srov. Levý, „Geneze a recepce literárního díla“, s. 76.

Zde jsme použili obecnější výraz, abychom se vyhnuli příliš častému opakování, které čeština špatně snáší.

VT 172–174: Beispielhaft ist hier die Beschreibung von Ljótr inn bleiki aus der *Egils saga*. Über ihn wird gesagt, dass er »anfing, fürchterlich zu heulen und in seinen Schild biss«, wenn der berserksgangr ihn überkam; somit verhält er sich unmenschlich in seinem Heulen und Schildbeißen.

P 180–182: Jako příklad uveďme popis Ljóta Bledého ze *Ságy o Egilovi* – píše se o něm, že když ho přepadla zuřivost, „začal hrozně řvátí a kousal do svého štítu.“ Svým chováním se tedy vzdaluje člověku a přibližuje se zvířeti.

Závěr

Cílem této práce bylo vytvořit funkční překlad zkrácené verze článku *Rebecca Merkelbach Disruptivität, Transgressivität, Monstrosität: Das Monströse als third term in den Isländersagas*. Výchozí text je text odborný, který čtenáře seznamuje s konceptem společenské monstrozity. Vzhledem k funkčnímu stylu komunikátu bylo při překladu hlavním cílem zachovat denotát. Snažili jsme se tedy zachovat hlavní myšlenky a sdělení původního textu. Hlavní posuny spočívají ve stylistickém a strukturálním přizpůsobení českému publiku. Důležitou součástí překladatelského procesu je i analýza originálu, kterou jsme provedli na základě modelu Christiane Nord.

Dále jsme se zabývali procesem překladu – rozhodli jsme se pro metodu dokumentární a iluzionistickou a diskutovali jsme některé z překladatelských problémů a jejich řešení. Překladatelským problémům jsme se věnovali systematicky podle jejich charakteru. Rozdělili jsme je na problémy související s intertextovostí a problémy na lexikální, morfosyntaktické, syntaktické, stylistické a pragmatické rovině. Na lexikální rovině jsme se zabývali zejména terminologií, která v textu hraje důležitou roli. Na morfosyntaktické, syntaktické a stylistické rovině jsme se zaměřili na problémy, které vznikají kvůli rozdílným strukturám výchozího a cílového jazyka. Na rovině pragmatické jsme se věnovali úpravám, ke kterým muselo dojít na základě zkrácení textu a které umožnili vznik sice neúplného, ale koherentního a kohezivního textu.

Na závěr jsme také uvedli několik příkladů překladatelských posunů, ke kterým při překladu došlo.

Bibliografie

Primární zdroj

Merkelbach, Rebecca. „Disruptivität, Transgressivität, Monstrosität: Das Monströse als third term in den Isländersagas“. *NORDEUROPAforum – Zeitschrift für Kulturstudien* roč. 2019: 85–111.
Dostupné z: <https://edoc.hu-berlin.de/items/e2347ca1-fdf2-49c3-9cb8-0d6d6f0b9b6c>

Sekundární zdroje

Příručky a slovníky

Tištěné zdroje:

Bečka, Josef Václav. *Česká stylistika*. Praha: Academia, 1992.

Čechová, Marie. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV, 2003.

— a kol. *Čeština: Řeč a jazyk*, 2., přepracované vydání. Praha: ISV, 2000.

Grepl, Miroslav. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, 1995.

Gromová, Edita. *Úvod do translatologie*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2009.

Helbig, Geshard a Joachim Buscha. *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Berlin und München: Langenscheidt, 2001.

Jakobson, Roman. „Lingvistika a poetika“. In: *Poetická funkce*. Praha: H&H, 1995.

Knittlová, Dagmar a kol.. *Překlad a překládání*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010.

Levý, Jiří. „Geneze a recepce literárního díla“. In: Levý, Jiří a Miroslav Červenka. *Bude literární věda exaktní vědou?: Výbor studií*. Praha: Československý spisovatel, 1971.

— *Umění překlada*. 2. doplněné vydání. Praha: Panorama, 1983.

Nord, Christiane. *Textanalyse und Übersetzen: theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*, 3. Auflage. Heidelberg: Julius Groos, 1995.

Popovič, Anton. *Téoria umeleckého prekladu: Aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. 2. preprac. a rozš. vyd. Bratislava: Tatran, 1975.

Štícha, František. *Česko-německá srovnávací gramatika*. Praha: Argo, 2003.

Vilikovský, Ján. *Překlad jako tvorba*. Praha: Ivo Železný, 2002.

Internetové zdroje:

Dotazy z jazykové poradny [web]. Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, 2016–2024. Poslední přístup 28-11-2024, <https://dotazy.ujc.cas.cz/>.

Duden online. Cornelsen Verlag GmbH, 2024. Poslední přístup 11-12-2024, <https://www.duden.de/node/63917/revision/697830>.

DWDS – Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. Das Wortauskunftssystem zur deutschen Sprache in Geschichte und Gegenwart. Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften. Poslední přístup 11-12-2024, <https://www.dwds.de/>.

Internetová jazyková příručka [web]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2008–2024. Poslední přístup 11-12-2024 <https://prirucka.ujc.cas.cz/>.

Karlík, Petr. „Podmět“. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (edd.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Poslední přístup 11-12-2024 <https://www.czechency.org/slovník/PODMĚT>.

Korpus SYN, verze 12 ze 29-12-2023 [web]. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2023. Poslední přístup 24-11-2024, <https://korpus.cz/>.

Krčmová, Marie. „Odborný styl“. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (edd.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Poslední přístup 11-11-2024, https://www.czechency.org/slovník/ODBORNÝ_STYL.

Krčmová, Marie. „Horizontální členění textu“. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (edd.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Poslední přístup 11-11-2024, https://www.czechency.org/slovník/HORIZONTÁLNÍ_ČLENĚNÍ_TEXTU.

Křístek, Michal. „Vertikální členění textu“. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (edd.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Poslední přístup 11-11-2024, https://www.czechency.org/slovník/VERTIKÁLNÍ_ČLENĚNÍ_TEXTU.

Lingea s.r.o. *Lingea Lexicon 7 Německý velký slovník*, verze 7.0.1.0, 2019. [paywall]

Lingea s.r.o. *Německo-český praktický slovník*, verze 6.1, 2022. Dostupné z: <https://slovníky.lingea.cz/nemecko-cesky>.

Německo-český praktický slovník, verze 6.1 [web]. Lingea s.r.o., 2022. Poslední přístup 11-12-2024, <https://slovníky.lingea.cz/nemecko-cesky>.

Slovník cizích slov [web]. ABZ knihy, a.s., 2005–2024. Poslední přístup 11-11-2024 <https://scs.abz.cz>.

Radimský, Jan. „Romanismy v českém lexiku“. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (edd.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Poslední přístup 8-12-2024, https://www.czechency.org/slovník/ROMANISMY_V_ČESKÉM_LEXIKU.

Rusínová, Zdenka . „Substantivizace adjektiv“. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (edd.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Poslední přístup 8-12-2024 https://www.czechency.org/slovník/SUBSTANTIVIZACE_ADJEKTIV.

The Chicago Manual of Style. The University of Chicago. Poslední přístup 12-11-2024, https://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html.

Zoëga, Geir. *A Concise Dictionary of Old Icelandic*. Oxford: Clarendon Press, 1910. Online verze: <https://old-icelandic.vercel.app/>.

Literatura a zdroje k tématu

Bednaříková, Jarmila. *Stěhování národů a sever Evropy: Vikingové na mořích i na pevnině*. Praha: Vyšehrad, 2017.

Boudon, Raymond a Vladimír Jochmann. *Sociologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004.

Cohen, Jeffrey Jerome. „Monster Culture (Seven Theses)“. In: *Monster Theory: Reading Culture*, ed. Jeffrey Jerome Cohen. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.

—— (ed.). *Monster Theory: Reading Culture*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.

ČHMÚ. „Vývoj klimatu v minulosti“. Změna klimatu: Základní informace. Dostupné z: https://www.chmi.cz/files/portal/docs/meteo/ok/klimazmena/files/cc_chap04.pdf?fbclid=IwAR2137EuYR9CjmIzntQgN0xmiuOB9P0_reW_iNcVUqU-8E7Wv7Fd-0NP4C4.

Farrand, Daniel a Rebecca Merkelbach (host), „Ep 182 - Monsters in Old Nordic Literature With Rebecca Merkelbach“, *Nordic Mythology Podcast*, 26-11-2023, s. 17:21–17:49, https://youtu.be/UcEHLywtz1w?si=hOmy7r1X4_7PAKEk&t=1041.

Freud, Sigmund. „Něco tísnivého“. In: *Sebrané spisy Sigmunda Freuda. Spisy z let 1917–1920. Dvanáctá kniha*. 1. vyd. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 2003.

Holubcová, Veronika. „Magické prvky ve vybraných islandských rodových ságách“. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Praha, 2015. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/69761/130153505.pdf>.

Höfert, Almut. „Miracles, Marvels and Monsters in the Middle Ages“. Infoclio.ch, Living Books About History, 2016. Dostupné také z: <https://livingbooksabouthistory.ch/uploads/media/pdf/en/miracles-marvels-and-monsters-in-the-middle-ages.pdf>.

Isidore of Seville. *Etymologies*. Přel. Stephen A. Barney et al. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

Klímová, Helena. „Psychoterapie – Odkud až kam?“. *Psychoanalytická psychoterapie* 5. roč (2003). Dostupné z:

<https://cspap.cz/download/clanky/Klimova2003PsychoterapieOdkudAzKam.pdf>.

Korecká, Lucie. *Sám spatříš svět stínů: Hranice mezi světy v pozdních ságách o Island'anech*. Praha: Hermann, 2018.

Koschorke, Albrecht. „Ein neues Paradigma der Kulturwissenschaften“. In: Eva Eßlinger et. al. (edd.). *Die Figur des Dritten. Ein kulturwissenschaftliches Paradigma*. Frankfurt: Suhrkamp, 2010.

Rûnarmál: Informace o Ásatrú, runách, severské mytologii a Vikinzích. Poslední přístup 10-11-2024, <https://runarmal.cz/>.

Nezmar, Daniel. „Runová magie v západní esoterní tradici“. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Husitská teologická fakulta, Praha, 2019. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/108092/130253489.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Ogilvie, Astrid E. J. „Climatic Changes in Iceland A.D. 865 to 1598“. *Acta Archaeologica* roč. 61 (1991): s. 233–51.

— & Jónsson, Trausti. „"Little Ice Age" Research: A Perspective from Iceland“. *Climatic Change* roč. 48 (2001): s. 9–52.

Olgeirsson, Einar. *Z minulosti islandského lidu*. Praha: SNPL, 1959.

Saga o Egilovi, synu Skallagrímově. Přel. Karel Vrátný. Praha, 1926.

Saga o Grettim. Přel. Ladislav Heger. Praha: SNKLHU, 1957.

Sága o Grettim. Přel. Ladislav Heger. Praha: Garamond, 2020.

Sága o Gunnlaugovi Hadím jazyku. Přel. Emil Walter. Praha: Ludvík Bradáč, 1919. Dostupné z: <https://runarmal.cz/sagy/saga-o-gunnlaugovi-hadim-jazyku/>.

Saga o lidech z Vatnsdalů. Přel. Emil Walter. Turnov: Müller a spol, 1929.

„*Sága o Torgilsovi Orrabeinsfostri*“. In: Mowat, Farley. *Polární vášeň: za severní točnou: (s výňatky z polárních deníků)*. Praha: Odeon, 1973.

Sága o Volsunzích. Přel. Leopold Zatočil. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1960.

Sauckel, Anita & Jan Alexander van Nahl. „Einleitung zum Themenschwerpunkt: "Figuren des Dritten" in der altnordischen Literatur“. *NORDEUROPAforum – Zeitschrift für Kulturstudien*, roč. 2019: 26–32.

Simek, Rudolf. „Die Zeitlosen Monster: Wundervölker und Fabelrassen von der Antike bis zur Gegenwart“. In: Simek, Rudolf. *Monster im Mittelalter*. 2. verbesserte Auflage. Köln: Böhlau Verlag GmbH & Cie, 2019.

Staroislandské ságy. Přel. Ladislav Heger. Praha: SNKLU, 1965.

Steblin-Kamenskij, Michail Ivanovič & Jiří Munzar. *Svět islandských ság*. Praha: Vyšehrad, 1975.

Šimeček, David. „Magie v islandských pověstech o kraftaskáldech v kontextu staroseverské tradice“. *Religio* roč. 23 (2015): 123–148. Dostupné z:

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/135111>.

Willis, Roy G. *Mytologie světa: ilustrovaný průvodce*. Praha: Slovart, 1997.

Wood, Robert Muir. *Člověk a pravěký svět*. Přel. Helena Kholová. Praha: Knižní klub, 1997.

Žáková, Nikola. „Klimatické příčiny a poměry malé doby ledové“. Bakalářská práce. Česká zemědělská univerzita v Praze, Fakulta životního prostředí, Praha, 2014. Dostupné z:

[110510_prace.pdf](#).

Přílohy

Příloha 1 – výchozí text